

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

Raportul social al ICCV 2017

Starea socială a României

Calitatea vieții: situația actuală și perspective pentru 2038

București
2017

Academia Română
Institutul de Cercetare a Calității Vieții

Raport social al ICCV 2017

Starea socială a României
Calitatea vieții: situația actuală și perspective pentru 2038

București
2017

Coordonator: Cătălin Zamfir

Autori: Sorin Cace, Elena Zamfir, Alexandra Deliu, Elena Tudor, Ionuț Marian Anghel, Sebastian Țoc, Delia Bădoi, Adina Mihăilescu, Eugen Glăvan.

Au colaborat: Eugen Blaga, Cosmin Briciu, Simona Ilie, Flavius Mihalache, Gabriela Neagu, Cosmina Pop, Iuliana Precupețu, Ana Maria Preoteasa, Mihnea Preotesi, Mariana Stanciu, Monica Șerban, Livia Ștefănescu, Cristina Tomescu

Raport social al ICCV 2017

Starea socială a României

Calitatea vieții: situația actuală și perspective pentru 2038

Academia Română

Institutul de Cercetare a Calității Vieții

București

Februarie 2017

Notă

Acest Raport reprezintă o sinteză a studiilor realizate de ICCV în cadrul Programului Academiei Române ***Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani***, coordonat de Acad. Ionel-Valentin Vlad

Cuprins

Starea socială a României: o nouă prioritate pentru următorii 20 de ani	5
Partea I. Calitatea vieții: România 2015	7
I.1. Metodologia diagnozei stării sociale actuale	7
I.2. Două surse ale bunăstării: economia și politica socială	7
I.3. Calitatea vieții: starea socială a României în 2015.....	9
I.4. Calitatea guvernării/ funcționarea democrației în România	18
I.5. Probleme sociale de rezolvat în următorii 20 ani.....	20
I.5.1. Problema sărăciei: amploare și perspective de resorbție	20
I.5.2. Inegalitatea socială	23
I.5.3. Migrația pentru muncă	23
I.5.4. Situația social-economică a romilor	24
Partea II. Direcții/obiective/ținte ale calității vieții: România 2038	26
II.1. Cadrele europene de referință: Situația actuală și obiective/ ținte pentru 2038.....	26
II.2. Principalele resurse ale calității vieții 2038: economia și rolul statului	27
II.3. Calitatea vieții: România 2038.....	28
II.3.1. Satisfacția cu viața	28
II.3.2. Standardul de viață.....	29
II.4. Contribuția statului la bunăstarea României	33
Concluzii: direcții prioritare ale politicii de dezvoltare socială: 2038	36

STAREA SOCIALĂ A ROMÂNIEI: O NOUĂ PRIORITATE PENTRU URMĂTORII 20 DE ANI

Starea socială actuală a României este rezultatul unui proces istoric. Factorul cel mai important îl reprezintă opțiunile strategice adoptate la începutul tranziției și care au orientat întregul proces.

În primele luni ale anului 1990 s-au formulat două posibile strategii ale tranziției: *Strategia Postolache*, asumată de guvern în aprilie 1990, conținea două orientări strategice fundamentale. O reformă a economiei, proiectată și realizată controlat pe o perioadă de 10 ani. S-a presupus că reforma economică va fi realizată simultan cu o creștere economică. Se aștepta ca schimbările economice structurale să aibă costuri sociale, dar acestea vor fi compensate cu o politică socială accentuată.

În procesul tranziției românești s-a adoptat o altă strategie: o reformă axată prioritar pe o privatizare rapidă, însoțită de costuri sociale, considerate ca inevitabile. Preocuparea politică centrală a fost privatizarea, fără a acorda atenție relansării dezvoltării economiei. S-a presupus că economia privatizată va asigura o creștere economică fără intervenția statului. Efectele sociale negative vor trebui compensate doar la un minim care să evite posibilele explozii sociale. S-a considerat explicit că o politică de suport social dincolo de nivelul minim necesar ar afecta succesul obiectivelor tranziției.

Obiectivele tranziției României au fost îndeplinite: reforma economiei, a sistemului politic, a instituțiilor publice, justiție, sănătate și educație. Rezultatul este o societate reformată, dar sărăcită și dezorganizată: dezindustrializare, o agricultură care de abia acum trebuie pusă pe un drum normal de dezvoltare, instituții publice cu importante curențe, un stat capturat de grupurile de interese, exploatat de acestea, incapabil să prevină explozia corupției. Costul social este apreciabil: pierderea locurilor de muncă, migrația șocantă în Occident, o sărăcire explozivă, dar și grupuri restrânse care afișează o bogăție ostentativă, o populație demoralizată, neîncredere în instituțiile publice; o *stare socială sever deteriorată*.

În noua etapă în care România intră, alături de refacerea tuturor sferelor economice și sociale, *starea socială a României/ calitatea vieții a colectivității*, sever deteriorată, se impune ca o atenție prioritară.

Problemele grave acumulate nu mai pot fi ignorate în speranța soluționării lor „automate” în viitor. Se prefigurează, de asemenea, noi probleme care se vor agrava și care trebuie anticipate prin adoptarea unor acțiuni preventive.

Soluționarea problemelor economice și sociale ale României prin simpla integrare europeană s-a dovedit și ea un vis. Europa este mai complexă decât s-a presupus. Ea oferă oportunități, dar și competiție de interese, la care se adaugă criza viziunii construcției europene. Începem să înțelegem că o parte a problemelor cu care România se confruntă în prezent este datorată și politicii confuze în procesul de integrare europeană. În acest context de criză europeană, în care și România este implicată, a devenit clar faptul că singurele soluții ale României sunt formularea propriului program de dezvoltare și acțiunile pentru realizarea acestuia.

Calitatea vieții este conceptul cheie al stării sociale a unei comunități.

Calitatea vieții este valoarea pentru om a vieții sale; cât de bună sau rea este viața pe care o trăiește, atât în ansamblul ei, cât și pe componentele sale particulare: starea de sănătate, familia, profesia și locul de muncă, resursele financiare disponibile, bunurile pe care le posedă, timpul liber, mediul social, prietenii și colegii, societatea în ansamblu în care trăiește. Calitatea vieții reprezintă calitatea globală, sintetică a tuturor condițiilor și sferelor din care se compune viața; gradul în care viața produce satisfacție.

Complementar, începe să fie utilizat și conceptul de **calitate a societății**. O societate bună este societatea care oferă un nivel ridicat al calității vieții, o construcție a societății centrată pe nevoile și aspirațiile oamenilor.

Tema calității vieții (CV), lansată în anii '60-'70 în mediul intelectual, s-a difuzat rapid în conștiința colectivă și în discursul politic. Sociologia a preluat de la început tema CV, transformând-o în obiect de cercetare atât teoretică, cât și empirică. În mod special, din anii '70 sociologia românească a propus un larg set de indicatori ai calității vieții, atât indicatori obiectivi (venituri, consum, condiții de locuire, calitatea mediului), dar și subiectivi (indicatori de satisfacție cu viața, indicatori de calitate percepută a vieții în diferitele ei sfere).

În ultimele decenii, calitatea vieții s-a desprins ca un obiectiv politic distinct și prioritar pe plan mondial. Comunitatea trebuie să înceteze să fie un simplu spectator al economiei, ca să ajungă un proiector al propriei sale vieți, prin utilizarea resurselor variate de care dispune și prin disciplinarea într-o viziune coerentă a tuturor sectoarelor vieții umane. În ultimii 10 ani, Calitatea Vieții a devenit o preocupare sistematică la nivelul UE, statisticile europene oferind o oportunitate nouă de evaluare comparativă a indicatorilor CV, fiecare țară putându-se evalua în raport cu celelalte țări europene.

În documentele oficiale la nivel european, conceptul de CV apare în *Tratatul de la Amsterdam* (1997) și în *Strategia Europa 2020*. În politica românească, tema CV figurează în documente politice importante: în *Programului de Guvernare 1998–2000* se preciza: „actul de guvernare va urmări atingerea unui nivel decent al calității vieții”, *Programul de Guvernare 2001–2004*, *Programul de Guvernare 2005–2008*, *Programul de Guvernare 2013–2016*, *Programul de guvernare 2017-2020*.

Programul actual de guvernare pune în centrul viziunii sale obiective ale calității vieții: creșterea bunăstării materiale și a calității vieții, creșterea veniturilor populației, crearea de noi locuri de muncă, reducerea sărăciei.

Programul Academiei Române pentru următorii 20 de ani este o invitație la o regândire a viitorului nostru, calitatea vieții fiind pusă într-o poziție centrală ca obiectiv științific și politic.

Acest Raport are două obiective: *o diagnoză a stării sociale actuale a României (Partea I) și direcțiile de creștere a calității vieții în perspectiva anului 2038 (Partea a II-a).*

PARTEA I. CALITATEA VIETII: ROMÂNIA 2015

I.1. METODOLOGIA DIAGNOZEI STĂRII SOCIALE ACTUALE

Am optat să utilizăm în principal indicatorii sociali și economici măsurați în toate țările Uniunii Europene, oferți de statistica europeană.

Raportarea stării actuale a României la situația Europei indică ce este dezirabil și posibil de realizat, o perspectivă solidă pentru obiectivele și țintele pentru 2038. **Modelul de societate** asumat de România și de celelalte țări europene foste comuniste a fost cel al societăților europene dezvoltate. Perspectiva accesului în UE a specificat și mai precis acest model: o Românie dezvoltată, parte a unei Europe coezive.

Pentru a evalua situația actuală a României ne vom raporta la trei grupuri de țări din UE:

- **UE 28:** media tuturor țărilor membre ale UE. Avantajul acestui indicator este faptul că politica Uniunii Europene are ca direcție de acțiune crearea unei Europe omogene, cu stimularea convergenței spre standarde comune.
- **UE 15:** standardele țărilor europene dezvoltate oferă un set de ținte pentru viitor, probate a fi realizabile. Din acest grup fac parte țări cu o tradiție solidă de dezvoltare, dar și țări care, într-un moment sau altul, se confruntă cu crize importante, dar structura lor social-economică este consolidată: Austria, Belgia, Marea Britanie, Danemarca, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Portugalia, Spania, Suedia. Aceste standarde sunt semnificativ mai ridicate decât media UE, dar România le consideră ținte legitime de atins în viitor.
- **UE 8:** grupul a 8 țări foste comuniste care au parcurs un proces de tranziție sensibil mai bun decât România și Bulgaria: Republica Cehă, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Slovacia, Slovenia și Ungaria. Raportarea la acest grup de țări oferă o viziune asupra a ceea ce s-a realizat în condițiile similare ale procesului de tranziție. Unele țări în tranziție s-au confruntat cu situații speciale cu efecte importante asupra evoluției lor: separarea Cehiei și a Slovaciei, ieșirea Estoniei, Letoniei și Lituaniei din fosta Uniune Sovietică. Nu am inclus în acest grup România și Bulgaria, care în momentul actual se confruntă cu situații complexe de criză, starea lor social-economică fiind semnificativ diferită de cea a celorlalte țări în tranziție.

I.2. DOUĂ SURSE ALE BUNĂSTĂRII: ECONOMIA ȘI POLITICA SOCIALĂ

Economia, fundament al calității vieții

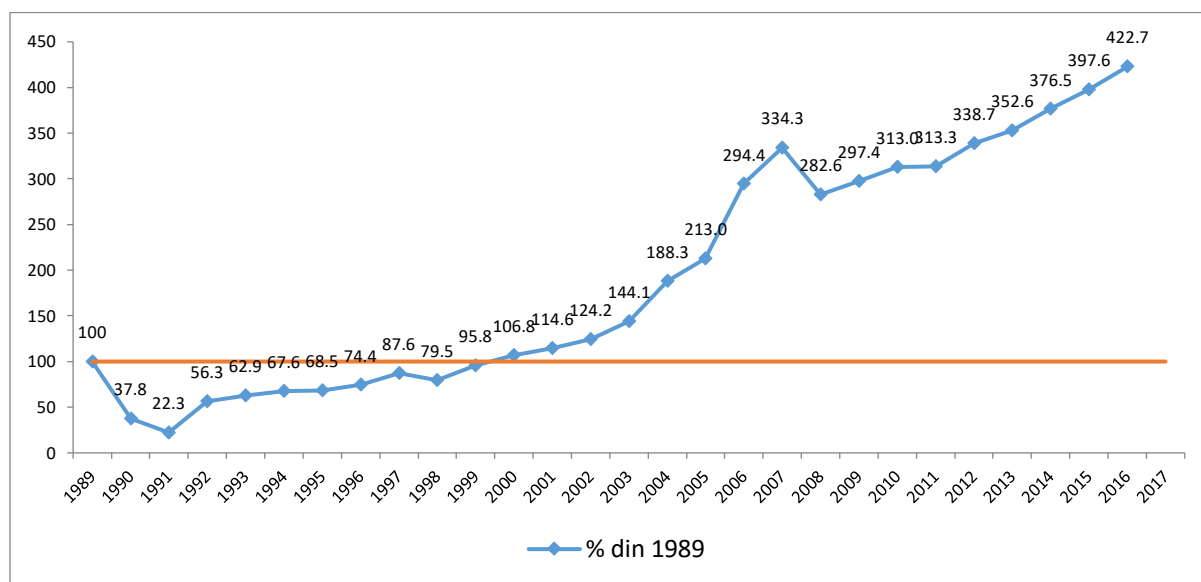
Economia oferă **sursele financiare** ale standardului de viață al colectivității: venituri economice ale populației (salarii, profit), dar și, prin finanțarea funcțiilor sociale ale statului.

România a plătit cel mai mare cost al tranziției comparativ cu celelalte țări în tranziție membre ale UE. În primii 10 ani de tranziție (1990-2000), România, spre deosebire de alte țări în tranziție (Polonia, Republica Cehă, Ungaria, Bulgaria), a cunoscut o prăbușire economică,

cu efecte dezastruoase: de la PIB-ul de 42,6 miliarde Euro în 1989 la 40 miliarde în 2000 (Grafic 1 și Tabel 1). Restructurarea economiei, obiectiv central al procesului de tranziție, s-a realizat nu prin creștere, ci prin dezorganizare a economiei, împinsă în subdezvoltare: dezindustrializare, dezagregare a structurilor economiei agrare. Economia românească a început să-și revină modest din 2001, dar nu scutită de crize ulterioare (2008-2012).

România este țara care a înregistrat în întreaga perioadă de 27 ani după 1989 cea mai mică creștere economică, față de principalele țări europene în tranziție.

Grafic 1 Evoluția PIB al României, la prețurile curente ale pieței, ca % din 1989 (prognostizat pentru 2017)

Sursa: *** 2016, Statistical Annex of European Economy, SPRING 2016, European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs (calculare ale autorilor). Pentru PIB 2017 este estimarea guvernului.

Tabel 1. Rezultatele economice ale României și ale altor țări europene în tranziție: PIB în 1989, 2000, 2016

Indicator	Polonia	R. Cehă	Ungaria	Bulgaria	România
PIB în 1989 (mld. euro)	64,3	26,9	22,6	11,1	42,6
PIB în anul 2000 (mld. euro)	186,4	66,6	51,2	14,3	40,8
PIB în 2016 (mld. euro)	432,4	170,7	113,5	45,1	169,4
Gradul de multiplicare a PIB - 1989-2016	6,7	6,3	5,0	4,1	4,0

Sursă date PIB : *** 2016, Statistical Annex of European Economy, SPRING 2016, European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs. Gradul de multiplicare al PIB – calculat de Mariana Stanciu.

Contribuția statului la bunăstarea României

Una dintre marile invenții ale secolului XX a fost **statul bunăstării**. Economia a dovedit că nu are capacitatea de a asigura singură un nivel satisfăcător de bunăstare pentru întreaga colectivitate. Criza socială a economiei, la începutul secolului XX, a fost cauza revoluțiilor sociale și a avântului mișcării comuniste. Răspunsul la criza socială a economiei clasice a fost experimentul comunismului sovietic în Est, iar în Vest, statul bunăstării.

Asistăm la o creștere rapidă a dimensiunilor statului și la diversificarea funcțiilor sale sociale. Complementar cu economia, statul își asumă un rol esențial în promovarea bunăstării. El preia o parte importantă a resurselor financiare create de economie și le redistribuie în diferite forme: serviciile sociale de educație, sănătate, asistență socială, securitate socială, suport pentru familiile cu copii, crearea de locuri de muncă, protecția

socială a persoanelor și grupurilor cu riscuri sociale, suport pentru săraci; asigurarea veniturilor după terminarea vieții economic active prin sistemul public de pensii.

În perioada tranziției, în România a dominat *politica statului mic*. Contrar viziunii europene, argumentul factorilor politici a fost că statul parazitează economia, împiedicând creșterea ei. Președintele anterior repeta frecvent imaginea sa preferată a „grasului (statul) care stă în spatele slabului (economia)” pentru a-și justifica politica statului mic. Statul român a fost și continuă să fie „mic” în raport cu celelalte state europene. Rolul acordat statului în România este ilustrat de nivelul finanțării sale, ca pondere totală din PIB, aceasta fiind cea mai mică comparativ cu cele 3 categorii de țări membre UE considerate în analiză.

Tabel 2. Ponderea cheltuielilor guvernamentale în PIB (2015)

UE 15	48,5%
UE 28	47,3%
UE 8	42,4%
România	35,7%

Sursa: Eurostat [tec00023], calculele autorilor

I.3. CALITATEA VIEȚII: STAREA SOCIALĂ A ROMÂNIEI ÎN 2015

Toate datele disponibile indică faptul că țara noastră se plasează la distanțe importante de celelalte țări europene la toți indicatorii calității vieții, inclusiv în comparație cu grupul celorlalte țări foste socialiste (UE 8).

Calitatea globală a vieții: indicatorul de satisfacție cu viața

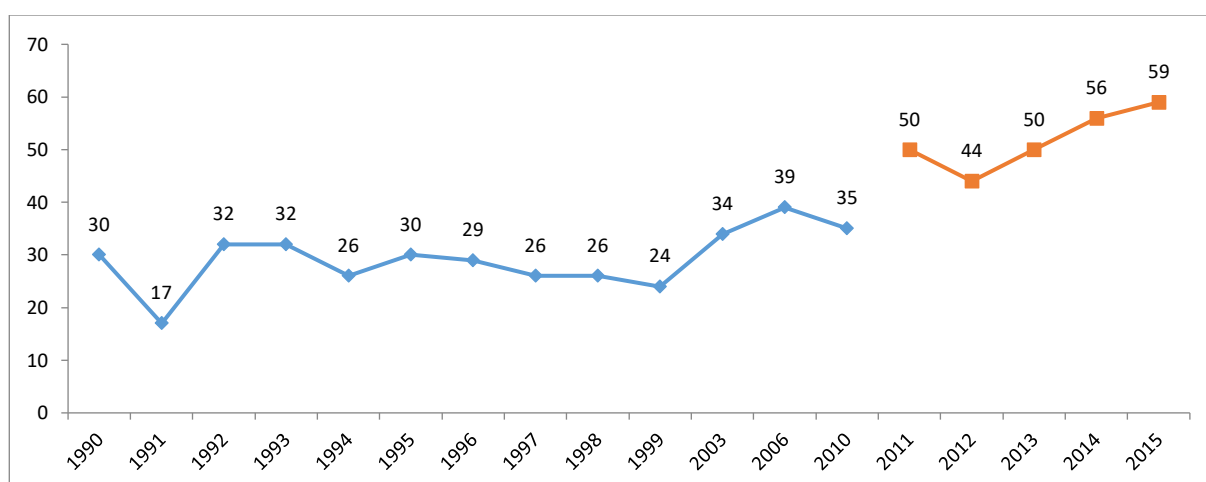
Nu există încă o procedură acceptată de asamblare a indicatorilor parțiali într-un indicator global al calității vieții. S-a dezvoltat însă interesul pentru un indicator subiectiv, indicatorul de *satisfacție cu viața*: fiecare persoană estimează, evaluând starea globală a vieții sale, dacă este sau nu satisfăcătoare. Satisfacția cu viața depinde de resursele financiare disponibile, dar și de condițiile pe care societatea le oferă: un sistem politic rațional și orientat spre interesul național, locuri de muncă disponibile cu salarii corespunzătoare, o protecție socială adecvată, servicii publice de educație și sănătate de calitate.

Acest indicator a fost utilizat până nu demult doar în analizele academice, promovate de către sociologi. În prezent, indicatorii de satisfacție cu viața încep să fie incluși în seriile de indicatori oferiți de instituțiile statistice naționale și internaționale.

Seria de indicatori de satisfacție cu viața, realizată de *Institutul de Cercetare a Calității Vieții* între 1990–2010, înregistrează un nivel al satisfacției cu viața în România plasat constant pe panta negativă: cei foarte satisfăcuți/destul de satisfăcuți cu viața lor se plasează în toți acești ani, sub **40%**, similar cu cel din Bulgaria, Grecia și Portugalia, la mare distanță de celelalte țări europene (Grafic 2).¹

¹ Gradul de satisfacție cu viața ceva mai crescut înregistrat de Eurobarometru pentru anii 2011-2014 ar putea fi și efectul utilizării unei alte scale (de 4 trepte în loc de 5 trepte). Excluderea treptei intermediare, „nici satisfăcut, nici nesatisfăcut”, are ca efect distribuția opțiunilor atât pe panta pozitivă, cât și pe cea negativă.

Grafic 2 Satisfacția cu viața: metodologia ICCV 1990–2010; metodologia UE 2011–2015²

Sursa: Diagnoza calității vieții, 1990–1999, 2003, 2006, 2010, ICCV. Forma întrebării: „Luând în considerare întreaga situație, cât de satisfăcut sunteți cu viața dvs.? ICCV utilizează o scală cu 5 trepte: 1. Foarte satisfăcut, 2. Satisfăcut, 3. Nici satisfăcut, nici nesatisfăcut, 4. Nesatisfăcut, 5. Foarte nesatisfăcut”. Eurobarometru: 2011–2014 Scală cu 4 trepte.

Raportată la celelalte țări europene, starea de satisfacție cu viața a românilor la distanță mare, chiar față de celelalte țări în tranziție (UE 8), cu excepția Bulgariei (Tabel 3).

Tabel 3. Satisfacția cu viața: procentul persoanelor foarte satisfăcute + satisfăcute (2015)

UE 15	83%
UE 28	80%
UE 8	76%
România	59%
Bulgaria	47%

Sursa: Eurobarometru 83 (2015)

Indicatorul de satisfacție cu viața are o dinamică diferită de cea a indicatorilor deschiși la creșteri continue. Diferite analize conclud că o stare de satisfacție cu viața a unei colectivități care a atins o stare socială de echilibru între nevoi și resurse este caracterizată printr-o distribuție de **83/17 (SEDA)**: circa **83%** din membrii colectivității exprimă stări variate de satisfacție și în jur de **17%** plasați pe panta negativă a scalei.

Distribuția satisfacției cu viața înregistrată de Eurobarometru în 2015 oferă o imagine apropiată de o stare „normală” a distribuției satisfacției: țările europene consolidate (**UE 15**) oferă un grad de satisfacție cu viața caracteristic unei stări de echilibru subiectiv: **83%** satisfacție; țările foste comuniste care par a fi realizat o tranziție relativ bună (**UE 8**), prezintă o satisfacție cu viața apropiată de starea de echilibru: **76%**.

Faptul că doar **59%** din români se declară satisfăcuți cu viața, reprezintă indicatorul unui dezechilibru al stării sociale a societății românești.

Standardul de viață

Ocuparea și calitatea ocupării. Standardul de viață este susținut în principal de veniturile obținute din economie. De aceea, **ocuparea** este variabila cheie a standardului de viață.

² Cifrele reprezintă proporția persoanelor satisfăcute cu viața.

Strategia tranziției românești a avut ca unul din efectele sale contracția economiei. De la un nivel foarte ridicat al oportunităților de ocupare economică în 1989 s-a produs o scădere dramatică. În 2015, rata ocupării în România este de 66,0% față de media UE28 și față de celelalte țări europene în tranziție (UE8), reprezentând una dintre cele mai scăzute din Europa (Tabel 4).

Tabel 4. Rata ocupării: populația 20-64 ani, 2015

UE 28	70%
UE 15	70,5%
UE 8	71,3%
România	66%

Sursa: Eurostat [lfsi_emp_a]

Impactul cel mai important al tranziției a fost asupra structurii ocupării. Locurile de muncă salariale, care oferă venituri mai ridicate, relativ sigure și însoțite de asigurări sociale și de sănătate, s-au redus de la începutul tranziției la aproape jumătate: de la peste **8,1** milioane în 1990, numărul salariaților oscilând între **4,6 și 5 milioane** între 2000-2015 (Grafic 3).

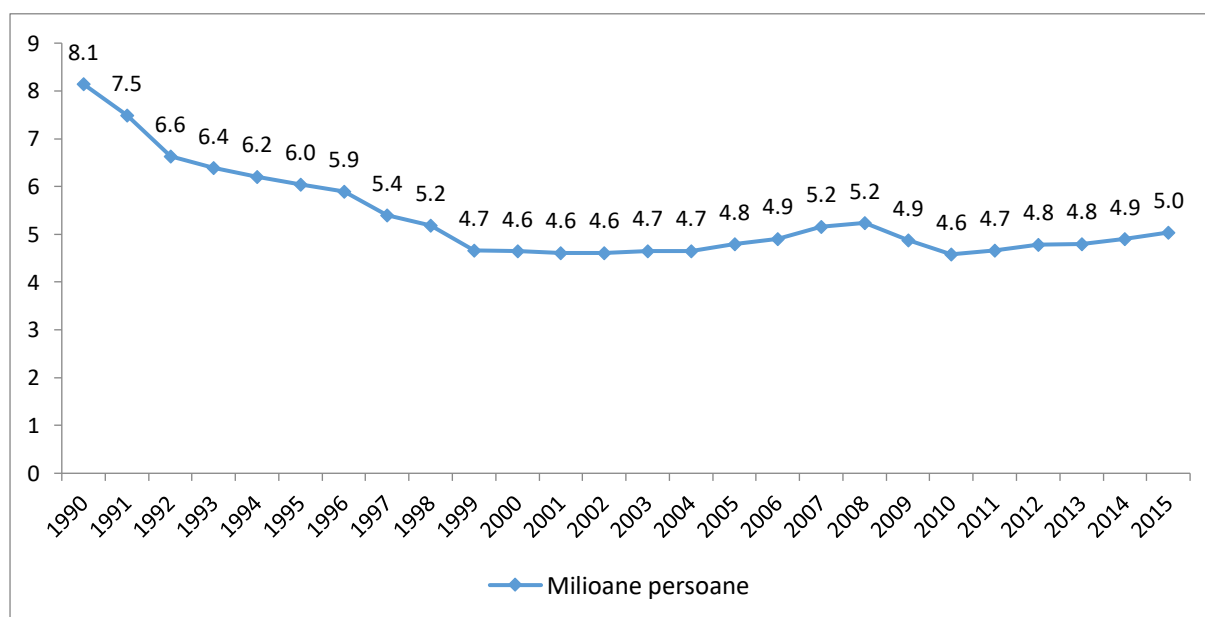
În domeniul ocupării, România prezintă o situație diferită de celelalte țări europene: un procent ridicat de lucrători în propria gospodărie, neremunerați (7,3%) și lucrători pe cont propriu, care în cea mai mare parte sunt ocupați în agricultura de subzistență (17,3%) (Tabel 5).

Tabel 5. Structura ocupării 2016 (20-64 ani)

	Salariați	Lucrători pe cont propriu	Lucrători familiari neremunerați
UE 15	85,5	14,0	0,5
UE 8	86,1	13,0	0,9
România	75,4	17,3	7,3

Sursă: Eurostat, indicator edat_lfs_9906

Grafic 3 Numărul de salariați (milioane persoane): 1990-2015

Sursa: Baza de date Tempo online [FOM105Aa]

Munca informală în România, care oferă în general oportunități precare de supraviețuire, este estimată între 32% și 36% din totalul muncii în economie, producând 21% din PIB, față de 7% și 16% din PIB în UE 28. Sunt sectoare în care proporția muncii informale este importantă: construcțiile (RO – 21%, UE – 16%), serviciile în gospodărie (îngrijirea copiilor sau a vârstnicilor, menaj) (RO – 29%, UE – 17%), serviciile personale (RO – 15% și UE – 9%)³.

Scăderea oportunităților ocupaționale cu calificare ridicată a creat un fenomen de subocupare și de degradare a capacităților existente. Multe dintre calificările din zona industrială au devenit inutile. Soluția a fost pentru mulți întoarcerea în mediul rural, implicarea în activități pentru care nu se cere o calificare specială sau migrarea pentru muncă slab calificată în Occident.

Rata de ocupare a tinerilor (15-24 ani) din România este cu 10 procente sub media UE (22,5% față de 32,7%). România are un procent ridicat de tineri care nu sunt nici în sistemul de învățământ, nici pe piața muncii (23,1% față 17,8% media UE în 2014); la polul opus, țările Europei vestice și nordice au un nivel al acestui indicator sub 10%.

În România, calitatea locurilor de muncă pare să fie între cele mai scăzute din Uniunea Europeană⁴. Pentru evaluarea condițiilor de muncă se ia în considerare un complex de factori: mediul fizic, intensitatea muncii, calitatea timpului de muncă, mediul social, abilități, perspective precum și veniturile. În plus, România înregistrează o intensitate a muncii crescută (un index cu valoare 36 față de media europeană de 33) și un număr de 42 de ore lucrate săptămânal față de 35, media UE28.

Ocuparea în agricultură este o problemă critică a României. Desființarea cooperativelor și retrocedarea terenurilor a condus la fragmentarea excesivă a exploatațiilor, cu impact negativ asupra productivității muncii. Baza materială a cooperativelor agricole și a fermelor de stat a fost practic distrusă, sistemul de irigații a fost, în mare parte, dezafectat, iar producția a cunoscut un declin accentuat.

Rata ocupării în mediul rural este mai mare decât cea din urban. Peste 2/3 din populația ocupată în rural desfășoară activități pe cont propriu și/sau activități neremunerate, în cadrul familiei. Agricultură de subsistență este principala formă de ocupare: 54% (Tempo_AMG1106). Cele mai multe dintre aceste persoane reprezintă un segment extrem de vulnerabil, neasigurat social și medical și care se zbate la limita supraviețuirii.

În mediul rural, peste două treimi din populația ocupată desfășoară activități în domenii predominant legate de agricultură. Slaba dezvoltare a sectoarelor neagricole la nivelul localităților rurale este direct răspunzătoare de menținerea supraocupării în agricultură. Doar într-o mică parte din localități, de regulă în apropierea orașelor importante, se regăsește o economie locală bazată pe activități non-agricole.

Caracterul rudimentar al agriculturii românești este probat și de cel mai mic procent al ocupării salariale în agricultură (5,2%); în Bulgaria, salariații reprezintă 46% din populația ocupată în agricultură, în timp ce în Slovacia acest procent depășește 80%. Polonia se apropie întrucâtva de modelul românesc, având, totuși, un procent dublu al salariaților în populația ocupată în agricultură.

³ Eurobarometru Special 284 (2007).

⁴ Eurofound (2016), Sixth European Working Conditions Survey – Overview report, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Venitul. Veniturile reprezintă elementul central al standardului de viață, unul dintre indicatorii cei mai importanți ai calității vieții. Venitul anual disponibil *per capita* plasează România pe **ultimul loc în Europa**, la o distanță greu de recuperat în următorii ani: **25,9%** față de țările UE 15, dar și **61,1%** față de țările UE 8, (Eurostat, 2015).

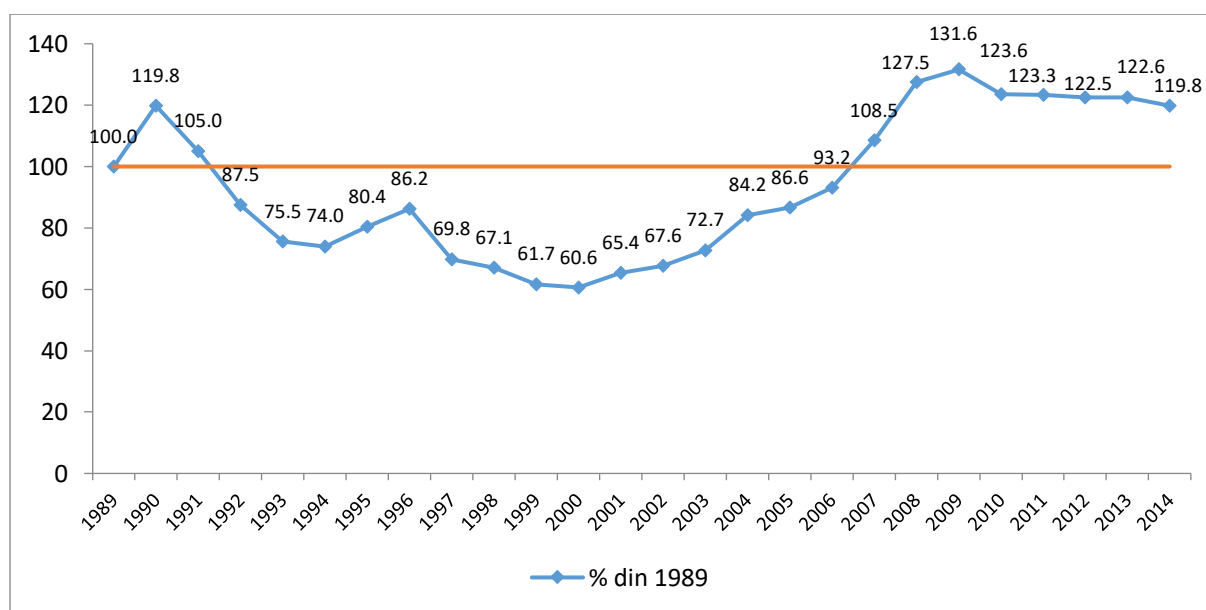
Tabel 6. Venitul anual disponibil per capita, Euro 2015

UE 15	32 938
UE 8	13 962
România	8 531
România din % din UE 8	61,1%
România din % din UE 15	25,9%

Sursă: Comisia Europeană, baza AMECO

Graficul 4 oferă o imagine clară a dinamicii venitului populației din 1989 până în prezent. După un vârf în primul an după Revoluție, 1990, urmează o scădere continuă până în 2007, atingând un minim în 2000 (60,6% din situația din 1989); apoi o creștere până în 2009, după care o scădere și o nouă creștere în 2015 la un nivel modest de 122,6% față de 1989.

Grafic 4 Veniturile totale per capita în perioada 1989-2014, 1989 = 100

Sursa: calculele autorilor pe baza Anuarelor Statistice 1998-2014

Structura veniturilor Valoarea salariilor este variabila critică a standardului de viață pentru România actuală. În ultimii 7 ani, a crescut ușor ponderea veniturilor bănești în veniturile totale și în special a salariilor; complementar, s-a înregistrat o scădere a contribuției producției din propria gospodărie.

Tabel 7. Constituirea veniturilor totale (100%), 2015

Venituri salariale	55,7%
Venituri din prestații sociale	23,9%
Venituri în natură	12,1% ⁵
Venituri din agricultură	2,9%
Venituri din activități neagricole independente	2,4
Venituri din proprietate și vânzarea de active din patrimoniul gospodăriei	1,3
Alte venituri	1,7

Sursa: INS, Comunicat de presă nr. 136/ 6 iunie 2016

Salariul. Ponderea veniturilor salariale în totalul veniturilor în România este în 2015 de 55,7%. Salariul minim este, în România, de mai mult de cinci ori mai mic decât în țările europene avansate (16,5%), dar și la jumătate din nivelul celorlalte 8 țări europene în tranziție (52,7 %).

Tabel 8. Salariul minim și mediu (EURO)

	Salariul minim brut (2015)	Salariul mediu brut (2014)
UE 15⁶	1276	3.994
Luxemburg (maxim)	1.993	6.188
Portugalia (minim)	589	1.692
UE 8	411	1.270⁷
Slovenia (maxim)	790	2.266
Lituania (minim)	300	837
UE 15+UE8/2	843	2623
România	217	661
România % din UE 8	588,0%	604,2%
România din % din UE 15	188,4%	192,1%
România din % din UE 8 + UE 15	388,5%	398,2%

Sursa: Eurostat [tps00155] UNECE Gross Average Monthly Wages by Country and Year. Salariul mediu a fost convertit din dolari în Euro⁸

De ce nivelul salariilor este atât de scăzut în România? Explicația standard în discursul public actual este centrată pe formularea confuză a nivelului scăzut al productivității muncii. Formularea pune responsabilitatea pe umerii salariatului. Cauzele stau însă în altă parte: prăbușirea sferelor cu munci cu valoare ridicată (dezindustrializarea), tehnologia depășită în multe domenii și în special, management deficitar. Se ignoră însă și un factor politic: întreaga tranziție a fost dominată de **politica salariului mic**. Un nivel redus al salariilor a fost considerat a fi un factor cu efect pozitiv asupra creșterii economice: atrage investiții, mai ales din străinătate.

Politica pro-profit, complementar cu prăbușirea capacității de negociere a angajaților, explică situația actuală a raportul dintre muncă și profit. Ponderea profitului în totalul valorii nou create în 2014 era de 62,2% și 37,8% a salariilor. Prin comparație, UE18 are 40,9% profit/ 59% salarii, iar UE 8 are 39% profit/ 61% salarii, distribuția este inversă. În România,

⁵ 10,7% reprezintă contravaloarea consumului de produse agroalimentare din resurse proprii și 1,4% contravaloarea veniturilor în natură obținute de salariați și beneficiari de prestații sociale.

⁶ Avem date doar pentru 10 țări din această categorie.

⁷ Nu există date pentru Estonia și Letonia.

⁸ Disponibil la : http://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT_20-ME_3-MELF/60_en_MECCWagesY_r.px/?rxid=a9fa5e81-549d-4198-845f-02d7eee8a67b, accesat la data de 14.01.2017

poziția sindicatelor s-a marginalizat, făcând comodă creșterea producției prin sacrificarea muncii.

Tabel 9. Ponderea profitului în totalul valorii nou create: semestrul 4, 2014

	PONDERE SALARII	PROFITUL
UE 18 ⁹	59%	40,9%
UE 8	61%	39%
România	37,8%	62,2%

Sursa: Florin Georgescu, 2016, *prezentarea Creșterea economică, dezvoltarea României și reducerea sărăciei*, p. 13. Disponibilă la http://www.bnr.ro/Prezentari-si-interviuri--1332.aspx?fld_issue_year=2016

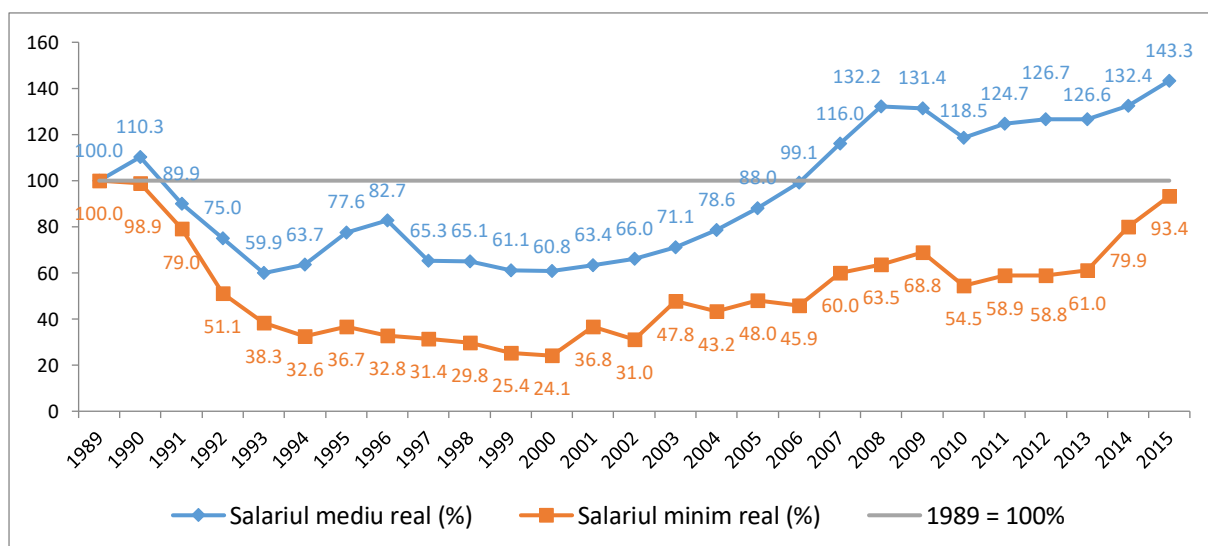
Tranziția s-a caracterizat printr-o polarizare salarială accentuată: salariul minim s-a prăbușit mult mai mult decât salariul mediu (Grafic 5).

Salariului mediu a suferit o deteriorare în primii 17 ani ai tranziției: după o scădere în 1991, atinge cel mai scăzut nivel în 1993 (**59,9%**), depășind de abia în 2007 nivelul din 1989 (**116%**) și un nou vârf în 2015 (**143,3%**).

Politica comunistă de susținere a salariului minim la o valoare relativ ridicată a fost înlocuită cu o prăbușire a salariului minim. Spre deosebire de salariul mediu, salariul minim a prezentat o dinamică mult mai dramatică: o scădere continuă din 1989, atingând chiar în 2000 un nivel extrem de scăzut, **24,1%** din valoarea din 1989, și apropiindu-se de nivelul din 1989 de abia în 2015.

Menținerea salariului minim la un nivel mult mai scăzut decât salariul mediu este o sursă a sărăcirii și polarizării sociale. S-a extins sărăcia salariaților.

Grafic 5 Dinamica salariului minim real și a salariului mediu real, în perioada octombrie 1989 - iulie 2015 (1989 = 100)

Sursa: calculat pe baza datelor INS, București (Adina Mihăilescu)

Experiența ultimilor 27 de ani nu susține speranța că veniturile salariale cresc automat ca rezultat al creșterii PIB-ului. Datele arată că o creștere a PIB-ului de aproape 4 ori este însoțită de o creștere mult mai modestă a veniturilor salariale.

⁹ Datele disponibile sunt parțiale: din UE18 avem doar date din 14 țări și pentru UE8, doar 4 țări.

Tabel 10. Dinamica PIB-ului și a salariului mediu: 2015 față de 1990

PIB în Euro	400%
Salariul mediu real	143,3%

Sursa: INS, Baza Tempo.

Veniturile sociale: politica statului social și mai mic

Evaluările realizate în ICCV, au demonstrat că de la începutul lansării tranziției, România a optat pentru o **politică socială minimalistă**, spre deosebire de celelalte țări în tranziție.

Finanțarea protecției sociale ca procent din PIB se plasează aproape la jumătatea valorii din țările europene dezvoltate și la distanță substanțială față de celelalte țări în tranziție.

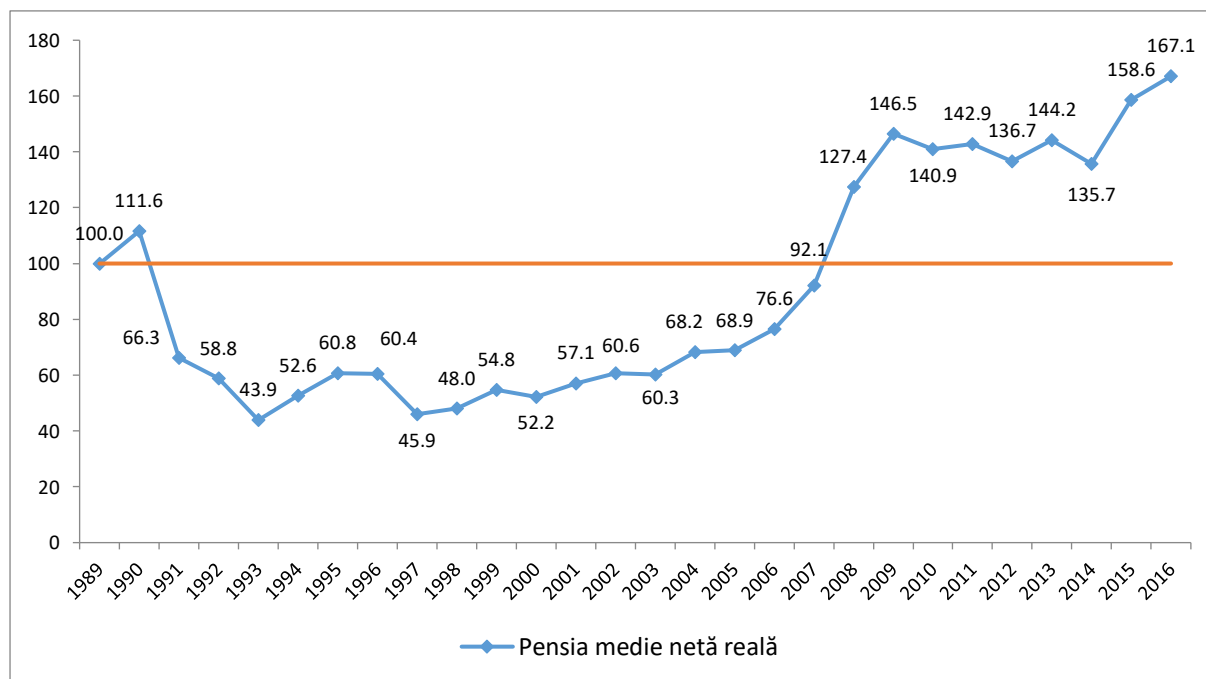
Tabel 11. Ponderea cheltuielilor pentru protecție socială din PIB în 2014 (Pensii, Șomaj, Asistență Socială)

UE 15	19,9%
UE 8	14,7%
UE 15 + UE 8/2	17,3%
România	11,4%

Sursa: Eurostat [gov_10a_exp], calculele autorilor

O politică minimalistă de protecție socială se reflectă în dinamica veniturilor sociale. Ele se plasează la nivele mult mai scăzute decât celelalte țări din UE. Pensia s-a erodat și ea substanțial, atingând scăderi masive în 1993 (43,9%) și în 1997 (45,9%) din valoarea ei din 1989 (Grafic 6). Ea a depășit valoarea sa reală din 1989 de abia în 2008. Probabil că presiunea socială a vârstnicilor, accentuată mai ales în perioadele de alegeri, a fost factorul care a frânat o politică și mai dură de menținere a pensiilor la un nivel și mai scăzut.

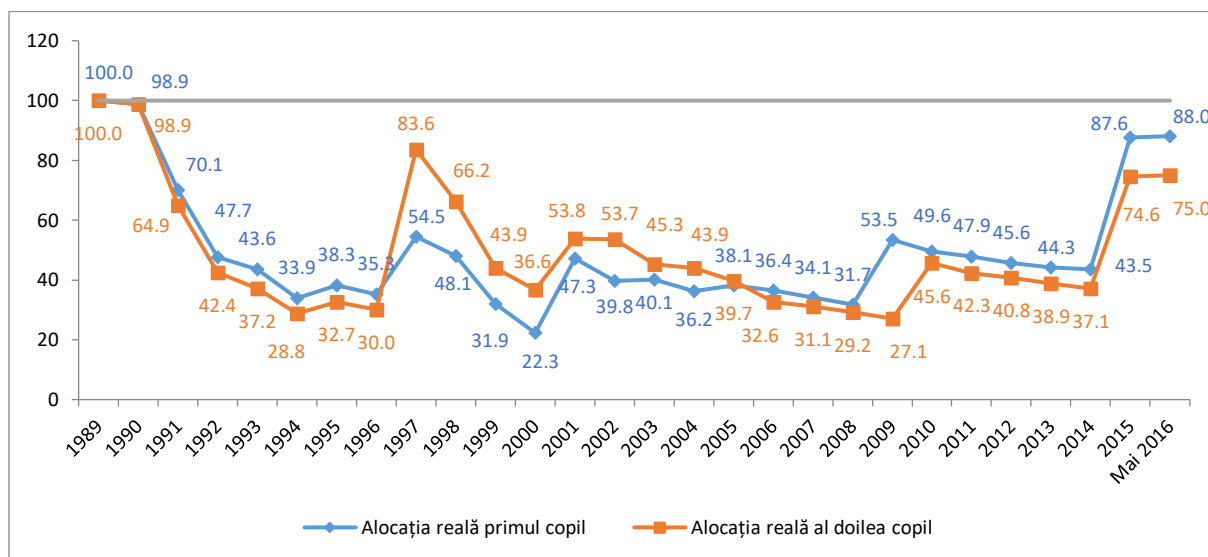
Grafic 6 Evoluția pensiei medii nete reale de asigurări sociale de stat în perioada octombrie 1989 - iunie 2016

Sursa de date: valorile absolute în lei ale pensiei medii nete de asigurări sociale de stat sunt preluate din Anuarul Statistic al României 1990, 1991,...2015, INS, București. Indicii pensiei medii nete de asigurări sociale de stat față de 1989, indicii de preț față de 1989 și indicii pensiei medii nete de asigurări sociale de stat nete reale au fost calculați de A. Mihăilescu, CSII, ICCV.

Alocația pentru copii s-a depreciat masiv după 1989, fără a atinge nivelul inițial nici în prezent (Grafic 7).

Grafic 7 Alocația pentru copii, ca % din valoarea inițială din 1989

Sursa de date: valorile absolute ale alocației din site-ul Ministerului Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice. Indicii alocației primului copil față de 1989, indicii de preț față de 1989 și indicii alocației reale a primului copil au fost calculați de A. Mihăilescu, CSII, ICCV.

Copiilor și familiei se acordă în România o atenție publică foarte redusă, în raport cu standardele europene.

Tabel 12. Ponderea din PIB a cheltuielilor pentru protecție socială alocate familiei și copiilor în 2014

UE 15	2,1%
UE 8	1,5%
România	0,8%

Sursă: Eurostat, [gov_10a_exp]

Toate funcțiile sociale ale statului românesc au suferit în această perioadă de o cronică subfinanțare.

Tabel 13. Ponderea cheltuielilor publice pentru educație și sănătate din PIB în 2014

	Educație	Sănătate
UE 15	5,3%	7,2%
UE 8	5,3%	5,0%
România	3,0%	4,0%

Sursă: Eurostat [gov_10a_exp]

În domeniul educație, se observă o convergență mare în UE, România făcând excepție. Și în domeniul sănătății România se distanțează de celelalte țări europene.

I.4. CALITATEA GUVERNĂRII/ FUNCȚIONAREA DEMOCRAȚIEI ÎN ROMÂNIA

Sistemul public – președintele, parlamentul, partidele politice, guvernul, primăriile, serviciile publice –, parte din viața noastră cotidiană, are efecte importante, pozitive sau negative. În prezent nu dispunem de indicatori bazați pe date obiective măsurabile privitoare la calitatea/eficiența funcționării sistemului public. Dispunem însă de evaluările făcute de populație, pe baza experienței cotidiene.

Toate sondajele scot în evidență faptul că **moralul** românilor are cote scăzute: demoralizare și dezamăgire, neîncredere în instituțiile cruciale ale funcționării societății. Surprinzător este însă că nici Uniunea Europeană nu stă mult mai bine.

Tabel 14. Gradul de încredere în instituții, 2015

Instituție	Încredere – RO	Încredere – UE8	Încredere – UE15	Încredere - UE28
Justiție, sistemul legal ¹⁰	48%	40%	62%	52%
Poliție	49%	58%	75%	69%
Armată	76%	64%	73%	71%
Autorități publice locale sau regionale	42%	45%	52%	47%
Partide politice	13%	11%	21%	16%
Parlament	18%	21%	40%	31%
Guvern	27%	28%	38%	31%

Sursa: Eurobarometru 83, 2015

În contextul actual al României, politicul este factorul cheie. „Clasa politică” se confruntă vizibil cu o criză profundă. Ea este considerată responsabilă de orientarea greșită a societății și de proasta funcționare a statului. Majoritatea populației era nemulțumită în anul 2015 de modul în care funcționează democrația în România: **84%** dintre români nu au încredere în partidele politice, elementul cheie al democrației.

Societatea românească riscă să fie scindată politic nu între clase și grupuri sociale, ci între populație și instituțiile politice/ publice, afectate de corupție și incapabile să ofere speranța unui program credibil de a înscrie țara pe calea dezvoltării.

Problema centrală a sistemului politic este articularea unei viziuni credibile a direcției în care țara s-a angajat. În întreaga perioadă a tranziției, majoritatea românilor au considerat că direcția în care România merge este greșită. Sunt unele variații: în perioadele guvernelor care au dat speranțe, oamenii au fost mai optimiști, dar întotdeauna cei pesimiști au constituit majoritatea.

Tabel 15. Direcția în care merge societatea

	2010 (ICCV)	DECEMBRIE 2015 (INSCOP)	DECEMBRIE 2016 (IRES)
În direcția greșită	80%	52%	61%
În direcția bună	10,5%	34%	34%

¹⁰ Estimările dată de români sistemului justiție este operată înainte de criza actuală.

Evenimentele din ultimii ani au adus o probă obiectivă a deficitelor de funcționare a sistemului public. Sunt specialiști care estimează că statul român în perioada tranziției are un profil distinct, caracterizat prin faptul că el reprezintă și un mecanism de exploatare a resurselor publice de către grupurile de interese, cu o largă toleranță față de variatele forme de corupție. În literatura de specialitate sunt folosite adesea caracterizări dure ale statului român actual: *stat neofeudal* sau *stat captiv*. În contextul scandalului curent privitor la funcționarea sistemului juridic circulă, cu un grad ridicat de credibilitate publică, formula de *stat corupt*.

S-a consolidat îngrijorarea că suntem afectați de un proces rapid de *birocratizare* care blochează funcționarea eficientă a societății. Accentul exclusiv pe **procedurile** de acordare/evaluare a programelor/ politicilor publice, complementar cu atenția scăzută acordată **evaluării eficienței** acestora, are efecte distorsionante importante.

În ultimul timp sunt promovați mulți indicatori sintetici ai politicilor sociale ale țărilor UE. La toți acești indicatori, România se plasează pe ultimele locuri. Este cazul indicatorului *justiției sociale*¹¹, în care performanța României, cu un scor de 3,9, se situează pe poziția 27 în UE, devansată de Grecia cu un scor de 3,7 față de UE 15 - 6% sau de UE 8 - 5,8.

Calitatea mediului uman

„Celălalt” este o sursă importantă pentru viața fiecăruia. Calitatea oamenilor este o condiție cu efect special asupra calității vieții. **Moralul** colectiv cuprinde un set de indicatori ai calității celorlalți: calitatea relațiilor interpersonale, respectul acordat de ceilalți, încrederea în ceilalți și suportul așteptat la nevoie, corectitudinea în mediul uman.

Unele date indică faptul că perioada de transformări sociale din ultimele decenii a avut un impact negativ asupra moralului colectivității. În ciuda acestui fapt, avem și o surpriză pozitivă. Dacă încrederea în sistemul politic este dintre cele mai scăzute din Europa, colectivitatea română, în ciuda dificultăților cu care se confruntă, continuă să aibă încredere în „ceilalți oameni”: în 2012, an de profundă criză socială, **încrederea în ceilalți** se plasează la media europeană, una dintre puținele performanțe ale României: **5,0** față de media UE de **5,1**, pe o scală de la 1 la 10. Țările cu cele mai ridicate niveluri ale *încrederii în ceilalți* sunt Finlanda și Danemarca (7,1, respectiv 7,0), urmate de Suedia, Olanda și Islanda (6,4 și 6,3). La polul opus, cele mai reduse niveluri de încredere sunt înregistrate în Cipru (1,9), urmat de Macedonia (3,6)¹².

Calitatea mediului construit: orașul, satul, organizarea teritoriului

Mediul construit este rezultatul acumulării eforturilor trecute, un mediu de viață cu impact pozitiv sau negativ. Nu insistăm asupra acestui domeniu. Toate datele indică faptul că politica de dezvoltare a serviciilor publice, atât la sat cât și la oraș, este deficitară în mod critic. Dezamăgirea publică a atins cote ridicate față de eșecul dezvoltării unui sistem eficient și de calitate de drumuri publice. Se pare că doar în ultimii ani, calitatea funcționării primăriilor a cunoscut o îmbunătățire semnificativă, remarcată de public.

Calitatea mediului natural, modificat pozitiv sau negativ de către generațiile trecute

Nu este cazul de argumentat că mediul natural, dar și cel construit, oferă un cadru al vieții, calitatea lor fiind o componentă importantă a calității vieții. Alte studii sunt dedicate analizei acestui domeniu. Am considerat însă potrivit să-l includem aici ca o componentă importantă a calității vieții.

¹¹ Indicatorul este format pe baza a 6 indicatori: prevenție socială, educație echitabilă, acces pe piața muncii, coeziune socială și non-discriminare, sănătate și justiție inter generațională.

¹² Sursa: EQLS 2012 (European Quality of Life Survey), pe o scală 1-10.

Calitatea lumii

Cu toții trăim într-o „lume” care poate fi suportivă sau indiferentă, dacă nu chiar ostilă, dominată de mecanisme de consens și dezvoltare colectivă sau de o competiție distructivă în care câștigurile unora se realizează pe baza pierderilor celorlalți. O lume mai organizată la diferite niveluri este esențială. Uniunea Europeană este un caz important de organizare comună a națiunilor. Am intrat în Uniunea Europeană încrezători că vom găsi aici un spațiu suportiv, el însuși o sursă de creștere a calității vieții tuturor. Apar însă în ultimul timp și îngrijorări față de Occident, care par a se extinde. Orice sistem are patologiiile sale și potențe de impact negativ. Multe țări membre ale UE încep să exprime îndoieli și critici importante. Pentru prima dată, apar situații în care o națiune sau alta examinează șansa alternativă de a ieși din UE. Cu siguranță UE intră într-o nouă fază, de maturitate responsabilă sau de dezagregare.

Toate sferele vieții colective și individuale sunt surse distincte ale calității vieții. În anumite momente, unele dintre ele pot deveni mai importante sau mai puțin importante în constituirea calității vieții.

I.5. PROBLEME SOCIALE DE REZOLVAT ÎN URMĂTORII 20 ANI

În următorii 20 de ani, România are obiective de „creștere”, normale pentru orice comunitate modernă, dar se află și în fața unor probleme sociale grave moștenite de la o istorie plină de eșecuri: sărăcia, inegalitatea socială, migrația, situația social-economică a populației de romi.

I.5.1. Problema sărăciei: amploare și perspective de resorbție

Costul social cel mai important al tranziției a fost o sărăcire care a cuprins o mare parte a comunității. Sărăcia **a explodat** în chiar primii ani ai tranziției: 1991-1993.

Estimarea ICCV, 1994¹³:

* Sărăcia relativă (sub 60 din venitul mediu ¹⁴ pe persoană:	41,2%
* Rata sărăciei (metoda ICCV):	49,3%
* Nemulțumiți cu viața:	50,2%
* Nemulțumiți cu veniturile:	68,1%

După 2000 populația a beneficiat relativ puțin și inegal de începutul creșterii economice. În ciuda mulțimii strategiilor și planurilor naționale anti-sărăcie, amploarea sărăciei s-a menținut în întreaga perioadă a tranziției la nivele foarte ridicate în raport cu toate celelalte țări europene, în jur de 40% din populație.

Statistica europeană indică nivele extrem de ridicate ale sărăciei în România aproape la nivel dublu în raport cu celelalte țări europene

¹³ Zamfir, Cătălin (1994), *Dimensiuni ale sărăciei*. București: Expert.

¹⁴ În metodologia de atunci estimare s-a utilizat raportarea la media veniturilor, nu la mediană.

Tabel 16. Indicatori ai sărăciei, metodologii UE, 2015

INDICATOR	
Riscul de sărăcie și excluziune socială (RSES)	UE 15 – 23%
	UE 8 – 23,5%
	România - 37,3%
Rata sărăciei relative	UE 15 – 17,%
	UE 8 – 16,9%
	România - 25,3%
Deprivarea materială severă (DMS)	UE 15 – 7,2 %
	UE 8 – 10,3 %
	România – 22,7 %
Rata riscului de sărăcie pentru copii sub 18 ani	UE 15-20,4%
	UE 8-20,8%
	România-38,1%
Risc de sărăcie familii cu 3 copii si peste	UE 15 - 24,5%
	UE 8 - 30,2%
	România - 69,5 %
Risc de sărăcie familie cu 2 adulți și 2 copii	UE 15 - 13,5%
	UE 8 - 15%
	România - 31,1%

Sursa datelor: EUROSTAT (Income and Living Conditions)

Grupul social cel mai afectat de sărăcie este cel al copiilor, la mare distanță de celelalte țări europene.

Amploarea ei s-a datorat combinării a 3 factori: *pierderea locurilor de muncă, deteriorarea veniturilor principale, salariile și pensiile, o politică socială de protecție plasată la un nivel foarte scăzut.*

Datele duc la o concluzie îngrijorătoare: **munca** nu reprezintă o cale sigură de evitare a sărăciei.

Tabel 17. Sărăcia în muncă în UE și în România¹⁵ 2015

EU 28	9,5%
EU 15	9,3% ¹⁶
EU 8	8,4%
România	18,6%

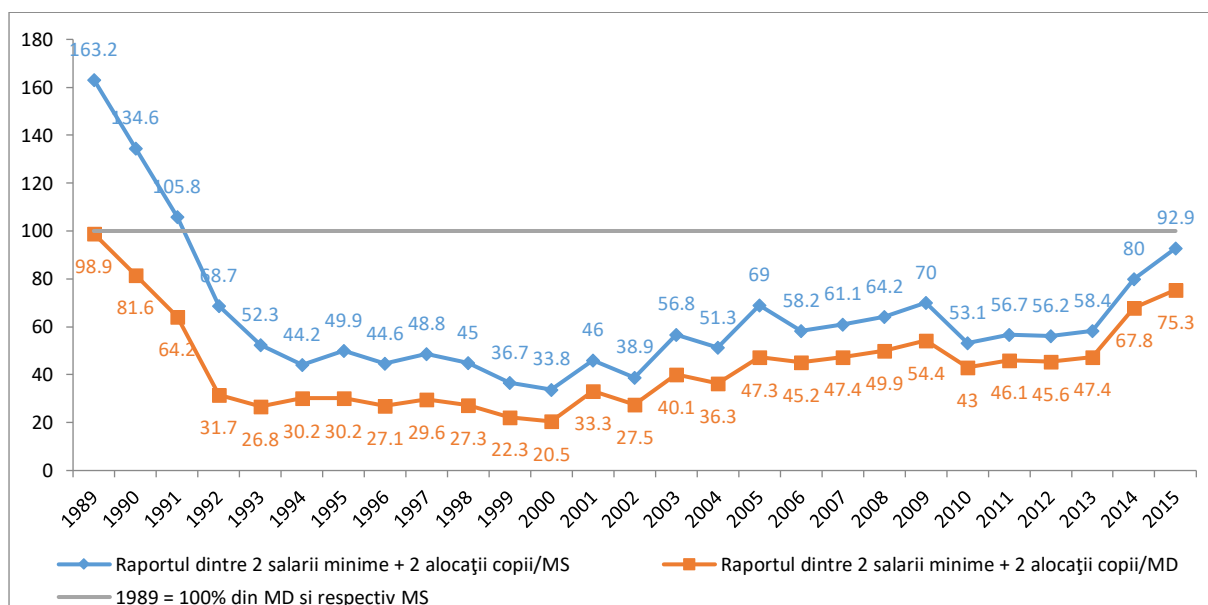
Sursă: Eurostat, EU-SILC, cod de date online [ilc_iw01]

Calculule ICCV pun în evidență impactul asupra sărăciei a combinării salariilor minime/medii și a alocației pentru copii. ICCV a calculat din 1989 două coșuri minime de consum: *coșul minim decent de viață* (MD) și *coșul minim de supraviețuire* (MS).

¹⁵ Rata sărăciei în muncă reprezintă ponderea persoanelor cu un venit echivalent disponibil sub pragul riscului de sărăcie, stabilit la 60% din venitul median echivalent.

¹⁶ Pentru anul 2014

Grafic 8 Dinamica standardului de viață a unei familii tip de 4 persoane (2 salarii minime + 2 alocații copii) raportat la coșul minim decent (MD) și la coșul minim de subzistență (MS)

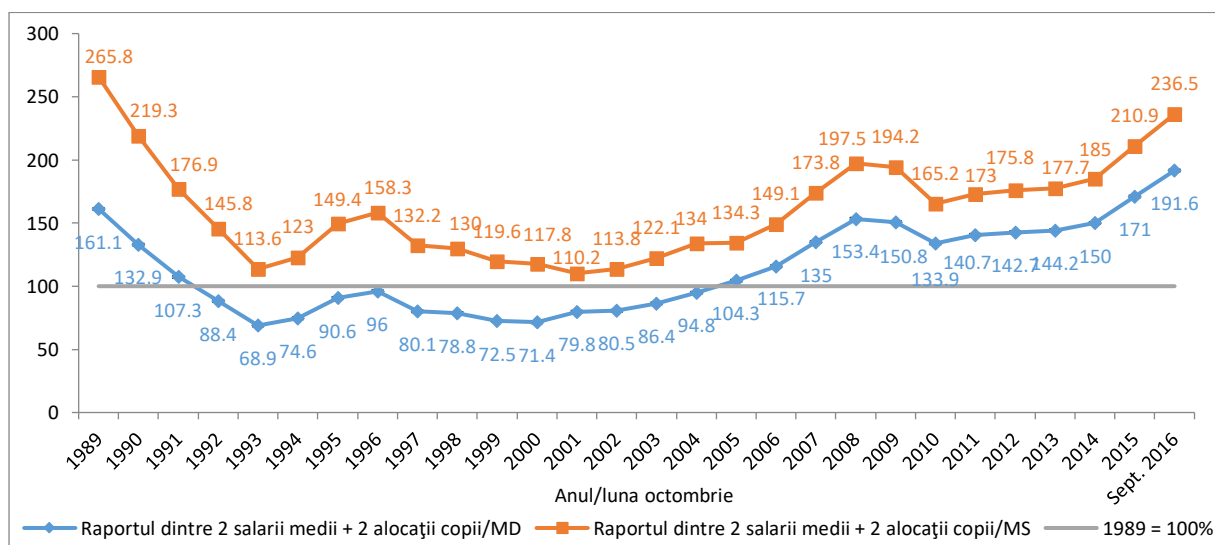
Sursa: calcule efectuate de A. Mihăilescu, ICCV

Minimul decent de viață era asigurat doar în 1989 pentru tipul de familie de 4 persoane cu 2 salarii minime și 2 alocații pentru copii. În 2015, acestui tip de familie i se asigura doar 75% din venitul minim decent de viață.

În 1989 acest tip de familie depășea cu mult minimul de supraviețuire. În perioada tranziției, situația materială se înrăutățește și doar în 2015 reușește să se apropie de nivelul minim de supraviețuire, fără încă a-l depăși.

Aceste date duc la o concluzie importantă: în întreaga perioadă, salariul minim nu este un factor de scoatere din sărăcie. El nu asigură un nivel decent de viață, decât în 1989 și 2016.

Grafic 9 Dinamica standardului de viață a unei familii tip de 4 persoane (2 salarii medii + 2 alocații copii) raportat la coșul minim decent (MD) și la coșul minim de subzistență (MS)

Sursa: calcule efectuate de A. Mihăilescu.

Și salariul mediu (2 salarii medii, situația standard a "clasei mijlocii") asigură un nivel minim decent de viață în majoritatea anilor tranziției, dar sunt ani, în perioada cea mai grea a tranziției (1992-2004) când acest tip de familie se plasează semnificativ sub standardul minimului decent de viață.

Politica antisărăcie are o eficiență scăzută în comparație cu celelalte țări europene. În timp ce țări foste socialiste, precum Ungaria și Slovenia, reușesc să reducă cu peste 11% sărăcia prin transferuri sociale, în România acest procent nu depășește 4%.

Tabel 18. Eficiența transferurilor sociale altele decât pensiile în reducerea sărăciei

Țara/grupul de țări	Rata sărăciei pretransfer	Rata sărăciei post-transfer
UE 15	26,5	17,1
UE 8	24,1	16,9
România	29,3	25,3

Sursa datelor: EUROSTAT, 2015.

I.5.2. Inegalitatea socială

În toată perioada tranziției, am asistat la o creștere a inegalităților sociale în toate țările foste comuniste. Dacă în 1989 indicatorul standard al inegalității sociale, Gini, pentru țările foste socialiste era de **22**, în 2015 aceasta a crescut la **30**. În interiorul acestui grup, regăsim diferențe semnificative ale inegalităților. Dacă în unele țări, precum Cehia și Slovenia, nivelul inegalităților a rămas constant scăzut de-a lungul tranziției, având un indice Gini apropiat de țările scandinave, recunoscute pentru distribuția echitabilă a veniturilor, alte state precum România, Bulgaria și statele baltice au experimentat o explozie a inegalităților. România este printre cele mai inegalitare societăți dintre statele membre ale UE, cu un indice Gini de **37,4** în 2015, fiind devansată doar de Lituania (37,9).

Tabel 19. Indicele de inegalitate al veniturilor, Gini, 2015

UE15	29,5 ¹
UE8*	30,0
România	37,4

Sursa: prelucrări după Eurostat, ilc_di12, ilc_di12b, ilc_di12c oct.2016

I.5.3. Migrația pentru muncă

Mai ales după admiterea României ca membră a UE, migrația, estimată la aproximativ trei milioane și jumătate, a cunoscut o explozie cu efecte distructive asupra economiei și societății românești. Cauza principală a emigrației o reprezintă lipsa locurilor de muncă și salariile foarte mici în raport cu standardele europene. O proporție covârșitoare dintre migranții români, peste 85%, se află în Uniunea Europeană, cu Italia și Spania concentrând mai mult de jumătate. Dintre țările foste comuniste care au aderat la UE, România și Polonia sunt principalele surse pentru migrațiune. Dar raportată migrația la populație, România se apropie de Bulgaria și de țările baltice. Migrarea din România nu pare a fi încă încetinită semnificativ și nici revenirea în țară nu a devenit semnificativă.

Emigrarea persoanelor cu educație ridicată pare să fie un fenomen în creștere. De cea mai mare vizibilitate în spațiul public românesc s-a bucurat *migrația medicilor*. Fluxurile

migratorii este probabil să urmeze tendințele deja prezente, chiar de accentuare: plecarea persoanelor cu educație ridicată, concomitentă cu o accentuare a plecărilor spre slujbe necalificate. *Revenirea* este posibil să cunoască un trend ascendent, dar doar odată cu pensionarea valurilor de migranți plecați la începutul anilor 2000.

1.5.4. Situația social-economică a romilor

Populația de romi, datorită condițiilor social-economice precare cu care cea mai mare parte a ei se confruntă, reprezintă o problemă gravă a societății românești.

Cele mai multe estimări converg spre aproximativ un milion de romi (4,5% din populație).

Diferitele cercetări conclud că romii au fost poate cel mai mult afectați de efectele negative ale tranziției. Deteriorarea standardului de viață al romilor după 1989 este rezultatul restructurărilor economice, aceștia acumulând efectele unui cerc vicios al sărăciei ce combină deficitul de oportunități ocupaționale, niveluri reduse ale educației, rate scăzute ale ocupării, locuire precară, lipsa accesului la servicii publice de calitate.

Banca Mondială estimează că ponderea persoanelor rome care se află în risc de sărăcie este de 84%, aproape de patru ori mai ridicată decât ponderea la nivel național. Totodată, ponderea gospodăriilor rome care se află în situație de deprivare materială severă este de 90%.

Anii '90 au fost caracterizați de o conștientizare politică a problemei romilor. S-au petrecut schimbări de politică în mai multe direcții: suport pentru afirmarea politică a romilor, la nivel național și european, oportunități de reviriment al culturii rome, includerea în sistemul administrației publice a romilor, locuri pentru romi în învățământ la toate nivelurile.

Prima politică coerentă de îmbunătățire a situației romilor a fost elaborată în 2001, pentru o perioadă de 10 ani, care își propunea să reducă decalajele dintre romi și non-romi în patru domenii considerate cruciale: educație, sănătate, locuire și ocupare. Cele mai importante politici de suport au fost dezvoltate în domeniile educației (locuri subvenționate în licee și universități, înființarea poziției de mediator școlar), sănătății (înființarea poziției de mediator sanitar) și ocupării (bursa locurilor de muncă pentru romi, dezvoltarea programelor de tip caravana ocupării pentru romi). Totuși, lipsa resurselor bugetare, dar și a unor rezultate pozitive concrete, a condus la estimarea acestor politici și programe ca fiind de cele mai multe ori incoerente, nesustenabile, punctuale și mai ales neintegrate.

Noua strategie de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome pentru perioada 2012-2020 propune ținte mai clare și alocări bugetare mai adecvate, dar este mult mai orientată spre accesarea fondurilor europene și lasă sarcina atragerii de fonduri și dezvoltarea de programe pe seama autorităților locale și ONG-urilor care nu au capacitatea de accesare a acestor fonduri. Această strategie a segmentat efortul, a lipsit abordarea integrată și sustenabilitatea intervențiilor, iar eficiența lor a rămas neclară.

După 15 ani de politici publice adresate minorității rome, situația romilor nu pare a se fi îmbunătățit semnificativ. Rata ocupării pentru populația romă este de 35,5%, cu 30 de puncte procentuale mai scăzută decât rata generală a ocupării la nivelul României. În domeniul sănătății, 45,7% dintre copiii romi nu beneficiază de vaccinurile obligatorii incluse în Programul Național de Imunizare și peste 50% nu au primit niciun vaccin.

Lipsa oportunităților de dezvoltare este și mai vizibilă în cazul comunităților de romi din zonele rurale și urbane marginalizate. De altfel, romii sunt suprareprezențați în aceste zone. De exemplu, conform atlasului zonelor rurale marginalizate elaborat de experții Băncii Mondiale, din cele 564,000 de persoane care trăiesc în aceste zone rurale marginalizate (persoane cu nivel scăzut de educație, stare precară de sănătate și mulți copii în îngrijire, care au și un nivel scăzut de ocupare în sectorul formal și trăiesc în condiții precare de locuire),

151.000 sunt rome (27%). Deseori, aceste comunități de romi se regăsesc în zone compacte, la marginea satelor, formând adevărate „pungi” de sărăcie severă. Tendința demografică a acestor comunități este în creștere.

Aproape o treime dintre romii care au reședința în mediul urban trăiesc în zonele urbane marginalizate, în zone istorice ale orașelor sau în ”mahalale”, locuințe improvizate, construite în continuarea cartierelor periferice. Zonele locuite preponderent de romi de la marginea orașelor s-au format în principal prin două mecanisme, fie ca rezultat al migrației interne dinspre sate înspre orașe, în căutarea unor oportunități de muncă, fie prin decizii administrative de relocare, luate de către primării.

Devine tot mai clar că este nevoie de adoptarea unei strategii naționale coerente de suport pentru populația de romi.

PARTEA II. DIRECȚII/OBIECTIVE/ȚINTE ALE CALITĂȚII VIEȚII: ROMÂNIA 2038

Procesul de tranziției, la care se adaugă și integrarea în UE, s-a încheiat. Intrăm inevitabil într-o nouă fază a istoriei României. Un nou proiect de dezvoltare social-economică este necesar. Dar și o reconsiderare a strategiilor de până acum.

II.1. CADRELE EUROPENE DE REFERINȚĂ: SITUAȚIA ACTUALĂ ȘI OBIECTIVE/ȚINTE PENTRU 2038

Cum putem proiecta viitorul pe care dorim să-l realizăm? Istoria modernă a României a fost mereu, în ultimele secole, orientată spre asimilarea achizițiilor Europei avansate. Integrându-ne în Uniunea Europeană ne-am propus să ne aliniem, prin dezvoltare, la standardele europene.

La aproape toți indicatorii calității vieții, România prezintă în momentul actual un decalaj semnificativ față de nivelele atinse de celelalte țări europene. Raportarea stării actuale a României, pe diferiți indicatori relevanți, la starea actuală a Uniunii Europene indică ce este dezirabil și posibil de realizat, o perspectivă solidă pentru formularea obiectivelor și țăintelor României pentru 2038.

Dacă procesul de dezvoltare socio-economică a întregii Europe va continua în următorii 20 de ani, așa cum este de așteptat, toate țările europene vor înregistra creșteri în indicatorii lor de performanță. Trebuie să luăm în considerare și faptul că unele creșteri ating plafoane superioare, dincolo de care creșterile sunt tot mai încete. Dacă în 20 de ani ne vom apropia de media actuală a țărilor europene dezvoltate la toți parametrii calității vieții, putem estima că România a realizat performanța pe care o dorim.

- **Performanța maximă: UE 15.** Performanțele actuale ale țărilor europene consolidate oferă standarde foarte ridicate în raport cu starea actuală a României. Atingerea chiar a performanțelor actuale ale grupului UE 15 este o performanță posibilă, dar în condiții favorabile și cu un efort deosebit. Distanța României de grupul UE 15 în 2038 se va menține, dar, sperăm, va fi substanțial mai redusă.

- **Performanță minimă, modestă: depășirea performanțelor actuale ale UE 8.** Standardele actuale UE 8 sunt mai ridicate decât cele ale României actuale, dar atingerea lor va fi cel mai probabil realizată de țara noastră într-un viitor apropiat, cu mult înainte de 2038. O depășire, dar modestă, a nivelelor de performanță actuale ale UE 8 este în următorii 20 de ani un nivel minim de performanță pentru țara noastră.

- **Performanță realistă, mai probabilă** ar putea fi estimată pentru mulți indicatori ca medie a performanțelor actuale ale celor 2 grupuri, UE 8 și UE 15, dar mai apropiat de UE 15. Și media UE 28 poate fi utilizată drept cadru de referință pentru viitorii 20 ani, toate țările europene par a se afla într-un proces de convergență.

Desigur, există și posibilitatea ca România să stagneze în criza actuală, într-o stare de subdezvoltare.

Dezvoltarea socială a României în următorii 20 de ani nu va fi realizată doar prin îmbunătățirea tuturor indicatorilor de dezvoltare pe care i-am luat în considerare. Va fi nevoie însă și de rezolvarea unor probleme majore moștenite. Asemenea probleme grave cu care ne confruntăm și pe care va trebui să le resorbim semnificativ în următorii ani: subocuparea

cronicizată, sărăcia, explozia migrației, starea social-economică a unei părți semnificative a populației rome, criza locuințelor.

II.2. PRINCIPALELE RESURSE ALE CALITĂȚII VIEȚII 2038: ECONOMIA ȘI ROLUL STATULUI

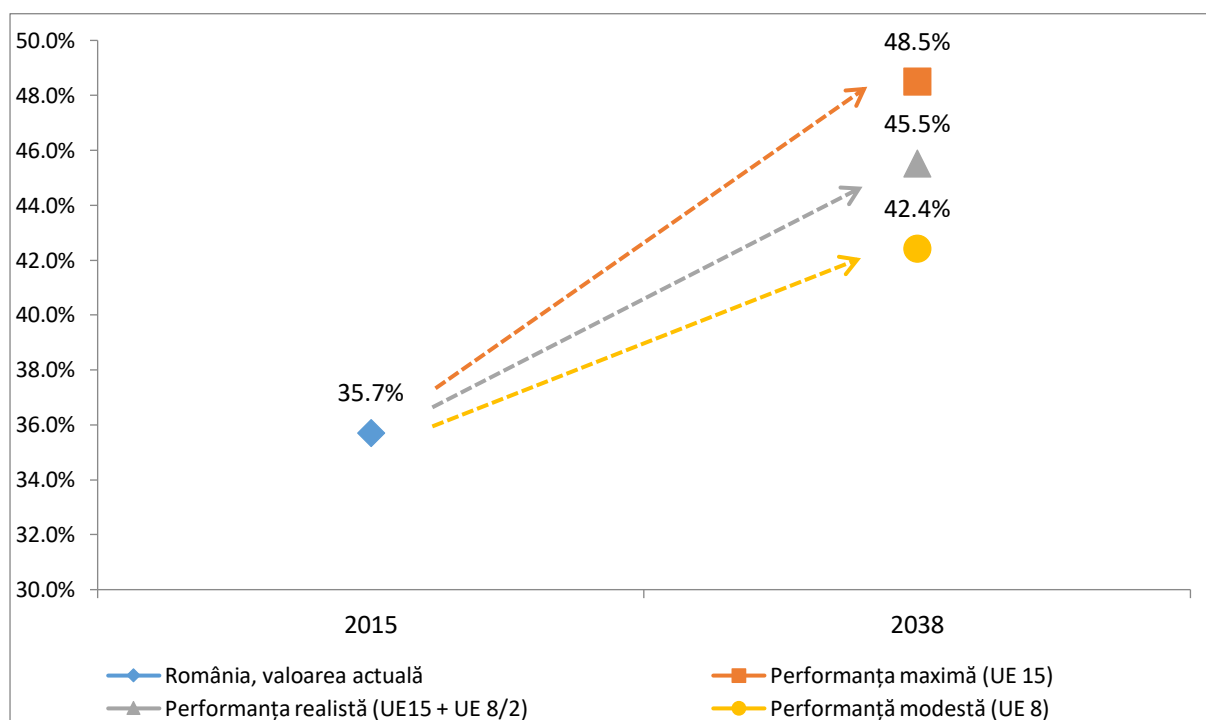
Economia

Putem lua în considerare ca realistă presupuziția că în următorii 20 de ani economia României își va continua creșterea, probabil într-un ritm mai ridicat decât al altor țări europene. Așa cum toate datele sugerează, economiile mai puțin dezvoltate, nou integrate în UE, au în primele perioade ritmuri de creștere mai mari decât celelalte țări europene.

Rolul statului: 2038

Structura statului român, inclusiv a funcțiilor sociale, cu unele excepții, este similară cu a celorlalte state europene. Diferențe substanțiale sunt însă de *nivel al finanțării bugetului*. Variabila critică a programului pentru următorii 20 ani noii viziuni este înlocuirea filozofiei **bugetului mic** cu filozofia **creșterii bugetului la nivelul standardelor europene**.

Grafic 10 Proiecții de performanță: cheltuielile guvernamentale (% din PIB), 2038

Sursa: Eurostat [tec00023], calcule proprii ale autorilor

Creșterea dimensiunii statului nu poate fi realizată decât treptat, printr-o planificare proiectată. Ea presupune multe modificări de politică financiară, de aceea prezentând multe dificultăți. Voința politică este esențială în acest proces.

Complementar cu creșterea bugetului ca % din PIB, în perioada următoare o sursă importantă a calității vieții este creșterea eficienței utilizării resurselor bugetare existente, reducerea accentuată a risipei și, mai ales, eliminarea fermă a mecanismelor de deturnare a banului public.

II.3. CALITATEA VIEȚII: ROMÂNIA 2038

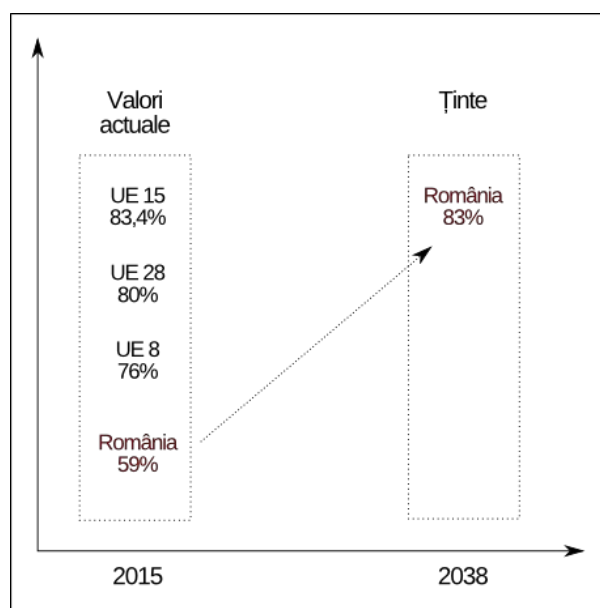
Cum ar putea/ trebui să arate România în 2038 din perspectiva calității vieții cetățenilor și din perspectiva unei societăți de calitate ?

II.3.1. Satisfacția cu viața

Indicatorul de satisfacție cu viața, după cum s-a văzut în Partea I, indică o stare de echilibru social. Țările europene dezvoltate (UE 15) sunt caracterizate de o stare de echilibru social, măsurat prin prisma percepției subiective a populației: în jur de **83%** dintre persoane sunt satisfăcute cu propria viață. România se plasează ușor pe panta pozitivă a scalei de satisfacție cu viața, dar la o distanță apreciabilă de o stare de echilibru social.

Fiind o stare nu atât de creștere nelimitată, ci de echilibru social, pentru România ținta indicatorului de satisfacție cu viața de aproximativ 83% este realizabilă. Chiar dacă nivelul economiei nu-l va atinge pe cel al țărilor dezvoltate, dar comunitatea va aprecia că s-a atins un nivel economic rezonabil care să ofere o viață decentă, că s-a realizat ce este posibil și că în societate există corectitudine, iar democrația funcționează, românii vor experimenta un nivel ridicat de satisfacție cu viața. O asemenea stare de recuperare a încrederii nu poate fi realizată în perioade foarte scurte, dar este posibil de realizat în decursul celor 20 de ani.

Grafic 11 Proiecții de performanță: satisfacția cu viața: % persoane cu un grad ridicat de satisfacție cu viața

Sursa: Eurobarometru 83

Societatea pe care vrem să o avem în 2038 nu trebuie să fie realizarea unei creșteri economice cu orice preț, ci o **Românie prosperă și echilibrată**. Acest model poate oferi o societate mai coezivă, cu dezvoltări în toate componentele ei.

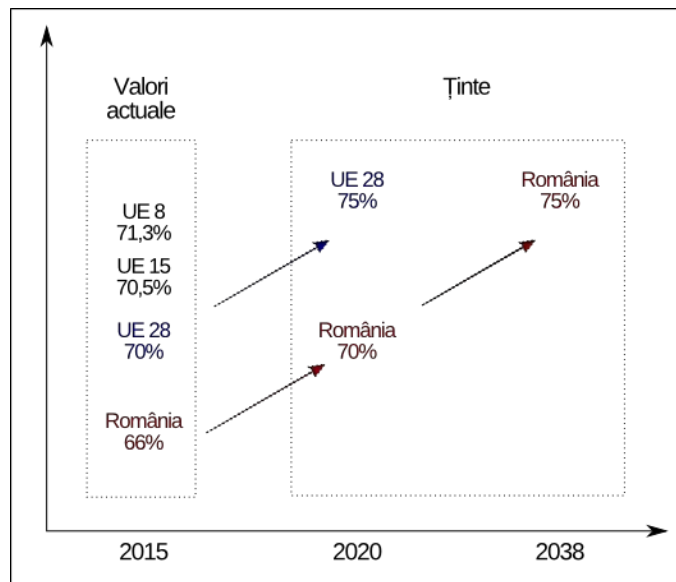
Din acest motiv, evaluarea continuă a dinamicii indicatorului *satisfacție cu viața* este cheia monitorizării procesului de progres în calitatea vieții.

II.3.2. Standardul de viață

Ocuparea. Celelalte țări în tranziție au reușit să facă o reformă a economiei cu menținerea unui nivel ridicat de ocupare. UE își propune ca până în 2020 să realizeze o creștere a gradului de ocupare.

Ținta normală pentru 2038 va fi, deci, creșterea ocupării la nivelul propus de celelalte țări europene: **75%**

Grafic 12 Proiecții de performanță: rata ocupării: populația 20-64 ani

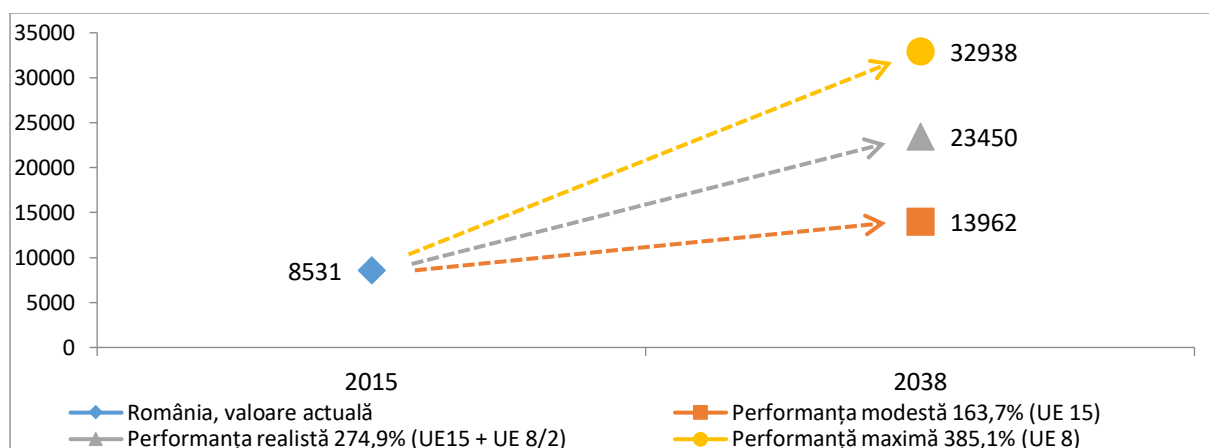
Sursa: Eurostat [t2020_10].

Creșterea oportunităților de ocupare trebuie realizată printr-un pachet de măsuri distincte:

- O țintă *cantitativă*: creșterea ratei ocupării. O politică activă de creare de noi locuri de muncă și în special creșterea proporției muncii salariale.
- Creșterea *calității* ocupării se poate realiza în principal prin reorganizarea structurii economiei: creșterea ponderii ramurilor economice cu valoare ridicată. Cu siguranță acest obiectiv va putea fi realizat mai ales prin reindustrializare.
- Scăderea formelor de ocupare marginală, mai ales a celor din agricultura de subzistență; scăderea ocupării informale și eliminarea ocupărilor precare.
- Îmbunătățirea condițiilor de muncă, deci creșterea *calității umane a muncii*.
- O atenție specială trebuie acordată creșterii șanselor de ocupare a persoanelor din grupuri dezavantajate: tineri, persoane peste 55 ani, romi, persoane cu dizabilități.
- Creșterea finanțării politicii active în domeniul ocupării: de la **0,02** (nivelul României în 2014) la **0,46** (media UE15 și UE8 în 2014).
- Stabilizarea populației românești active: scăderea migrării pentru muncă și stimularea reîntoarcerii.

Venitul disponibil *per capita* plasează România pe **ultimul loc în Europa: 61,0 % din UE 8; 26% din UE 15**. Ținta pentru 2038 a veniturilor populației, care va trebui să se plaseze spre media UE15/UE8: **23 450 Euro (PPS)**, ceea ce ar însemna o creștere de aproape 3 ori.

Grafic 13 Venitul anual disponibil per capita Euro (PPS, brut), 2015

Sursă: Comisia Europeană, baza AMECO

Veniturile pot crește printr-o reorientare a unui pachet de 4 opțiuni politice: creșterea valorii muncii, reasezarea relației dintre creșterea economică și creșterea veniturilor populației, sporirea capacității de negociere a angajaților.

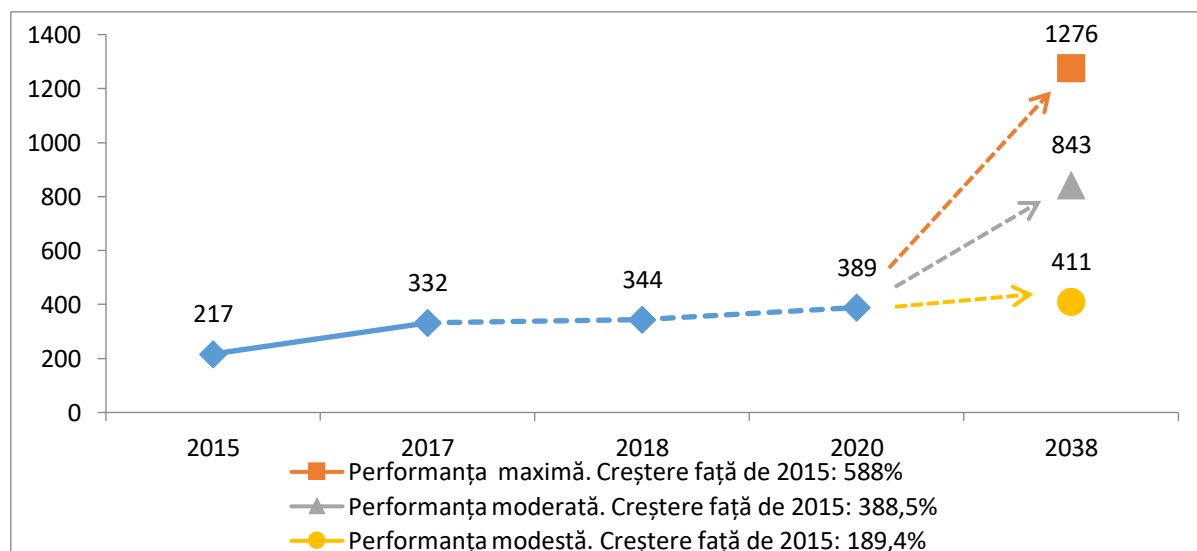
Structura veniturilor exprimă o situație de subdezvoltare:

* Alături de veniturile bănești, o contribuție importantă în constituirea veniturilor totale o deține încă bunurile de consum produse de propria gospodărie (14,2% din veniturile totale, în 2014). Este previzibil că această ultimă sursă de venit se va diminua rapid în următorii ani.

* Contribuția salariilor este încă un semn de subdezvoltare. Ea va crește din mai multe surse: creșterea ocupării salariale, creșterea salariilor, dar și scăderea economiei informale.

Salariul minim este o variabilă aflată direct sub controlul politic. Este posibil, așa cum se propune în momentul actual, chiar să se stabilească politic un calendar de creștere a lui.

Grafic 14 Proiecții de performanță: salariul minim, exprimat în EURO, 2038 raportat la 2015

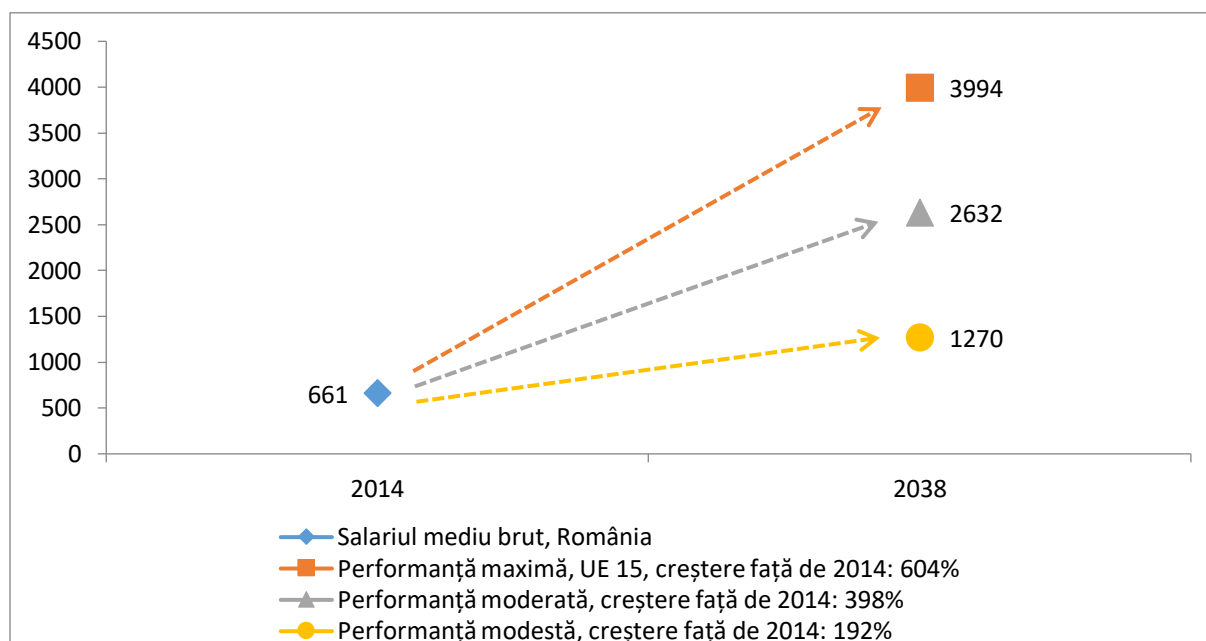

Sursa: Eurostat [tps00155]. Programul României de guvernare 2017-2020.

În următorii ani, salariul minim va crește cu siguranță, sub presiunile politice ale actorilor sociali implicați.

Salariul mediu

Grafic 15 Proiecții de performanță 2038: Salariul mediu brut, exprimat în EURO, 2014

Sursa: UNECE Gross Average Monthly Wages by Country and Year. Salariul mediu a fost convertit din dolari în Euro

Obiectivul cheie pentru următorii 20 de ani, o **România prosperă și echilibrată**, poate fi realizat doar printr-o schimbare radicală a politicii salariale: de la **politica salariului mic**, la **politica creșterii progresive a salariilor** pentru a se atinge standardele europene; o politică salarială **pro-prosperitate**.

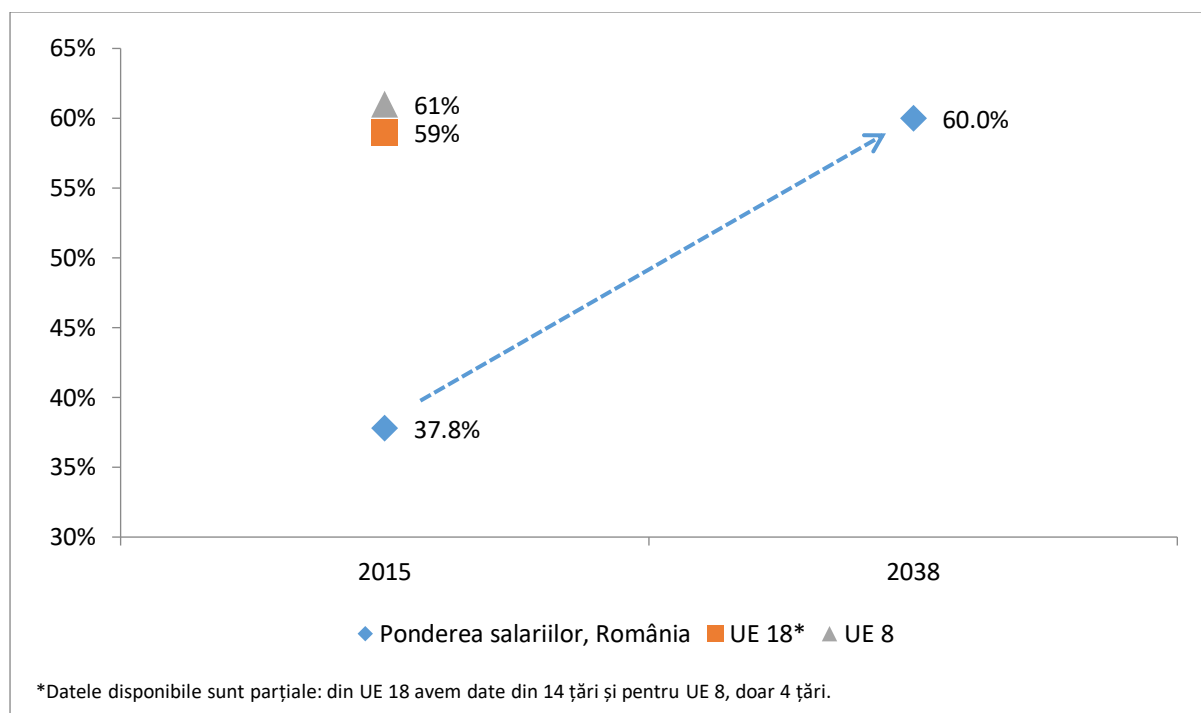
Politica salariului mic s-a dovedit a nu fi o condiție a creșterii economiei, ci o ideologie a **economiei leneșe**, o **economie pro-profit**, lipsită de motivare a inovației ca sursă primară a creșterii economice, opțiunea pentru exploatarea ușoară a forței de muncă, susținută cu mijloace politice. Creșterea salariilor trebuie considerată nu un factor care ar descuraja investițiile și scăderea eficienței economice, ci un factor de motivare a inovației și a parteneriatului pentru eficiență.

Creșterile salariale produse până acum s-au datorat fie cedării politice, mai ales în perioade electorale, fie ajustărilor inevitabile, rezultate ale dinamicii economiei. Dacă ar urma politica salarială de până acum, România se va depărta substanțial, în orizontul 2038, de standardele europene.

Guvernul actual își propune o creștere pe etape, până în 2020, a salariului minim și prin aceasta și a salariului mediu.

Politica salarială în următorii 20 de ani va avea ca unul dintre principalele mecanisme refacerea capacității de **negociere colectivă** a salariilor și a îmbunătățirii condițiilor de muncă, complementar cu creșterea ocupării.

Grafic 16 Proiecții de performanță: ponderea salariilor în totalul valorii nou create: 2038

Sursa: Florin Georgescu, 2016, prezentarea *Creșterea economică, dezvoltarea României și reducerea sărăciei*, p. 13. Disponibilă la http://www.bnr.ro/Prezentari-si-interviuri--1332.aspx?fld_issue_year=2016

Un obiectiv important al reechilibrării standardului de viață este, deci, modificarea drastică a raportului muncă/ profit: de la **37,8%** ponderea salariilor în 2014, la circa **60%** în perspectiva anului 2038, care este standardul european.

Datele duc la o concluzie importantă. Celelalte țări în tranziție, deși și ele cu dificultăți de relansare a economiei, de atragere a investițiilor externe, au reușit să o facă realizând un echilibru la nivel european între salarii și profit.

O reechilibrare a veniturilor populației nu poate fi realizată fără intervenția activă a factorului politic. În concluzie, pentru creșterea veniturilor, variabilă cheie a creșterii calității vieții în contextul actual al României, trebuie acționat în următoarele direcții:

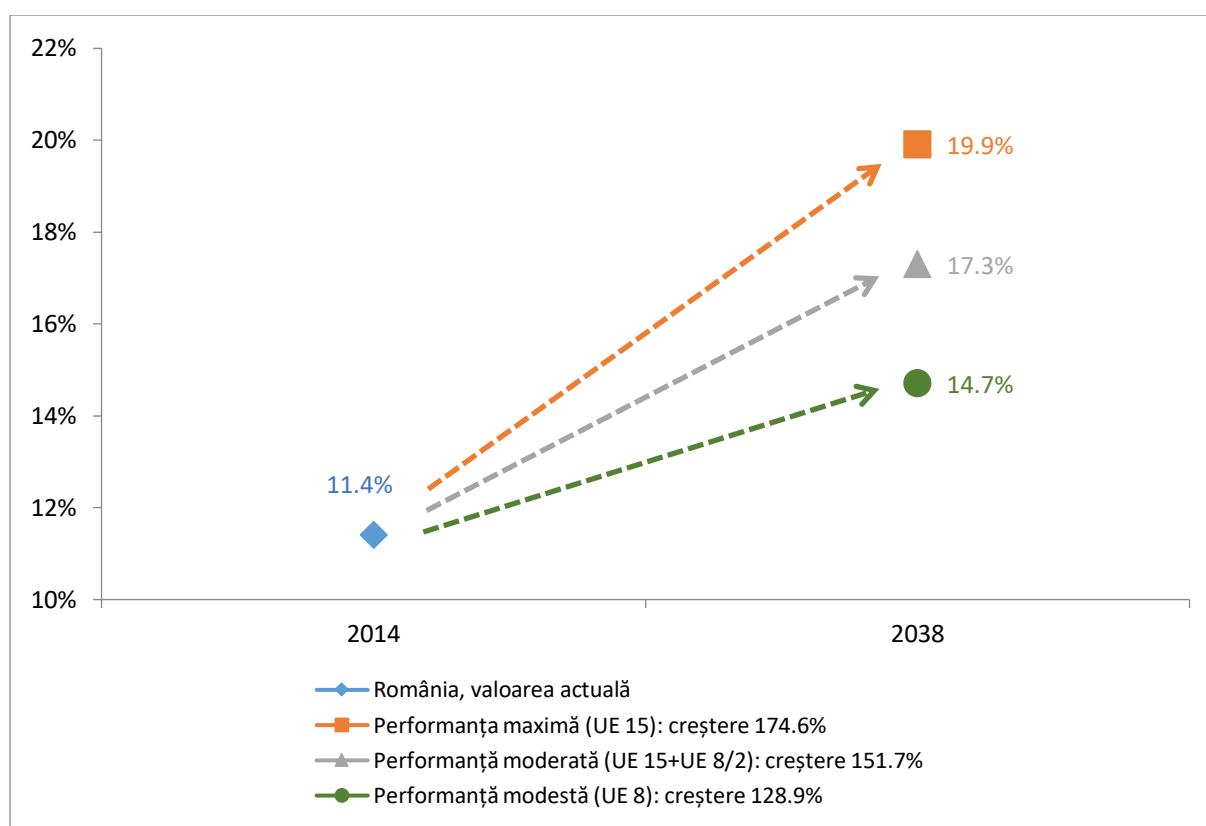
- O politică mult mai activă de creștere a ocupării (creșterea numărului de locuri de muncă), a ocupării salariale, creșterea valorii muncii: o politică de industrializare și de creștere a valorii muncii agricole.
- Înlocuirea **politicii salariului mic** cu **politica creșterii proiectate a salariilor**: creșterea, proiectată pe etape, a salariului minim, creșterea capacității de negociere a angajaților, un program politic de schimbare a raportului dintre salarii/ profit în distribuția valorii nou create.
- Asigurarea unui nivel de salarizare decent și stimulent pentru personalul public cu înaltă calificare și responsabilitate: sistemul sanitar, corpul profesoral, personalul din cercetare.

II.4. CONTRIBUȚIA STATULUI LA BUNĂSTAREA ROMÂNIEI

Nu toate bunurile sociale pot fi produse numai prin mecanismele pieței. Statul trebuie să își asume responsabilitatea pentru producerea acestora: educație, sănătate, condiții de locuit, mediu construit, protecția mediului natural, securitate națională și personală, justiție, știință, artă, inclusiv protecția consumatorului; sprijinirea grupurilor vulnerabile (copii, vârstnici) prin politici de redistribuire este, de asemenea, esențială.

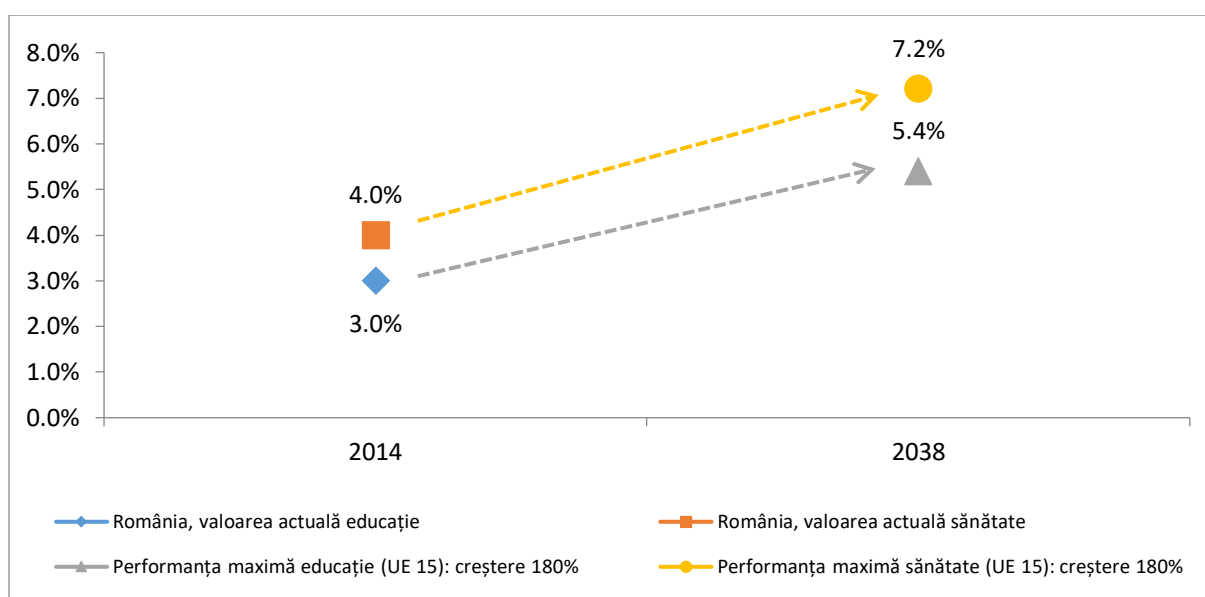
Dilema de la începutul lansării tranziției a fost de a alege între două orientări fundamentale de politică socială: o tranziție cu protecție socială mai accentuată pentru a preveni/ resorbi "din mers" costurile sociale ale tranziției sau considerarea statului ca o piedică pentru reformele tranziției și, în consecință, sistematic neglijat. Această a doua variantă a fost adoptată. Finanțarea funcțiilor sociale ale statului se plasează la jumătatea finanțării ca procent din PIB față de țările europene dezvoltate și, de asemenea, la distanță substanțială față de celelalte țări în tranziție.

Grafic 16 Proiecții de performanță 2038: cheltuielile pentru protecția socială (pensii, șomaj, asistență socială), ca % din PIB

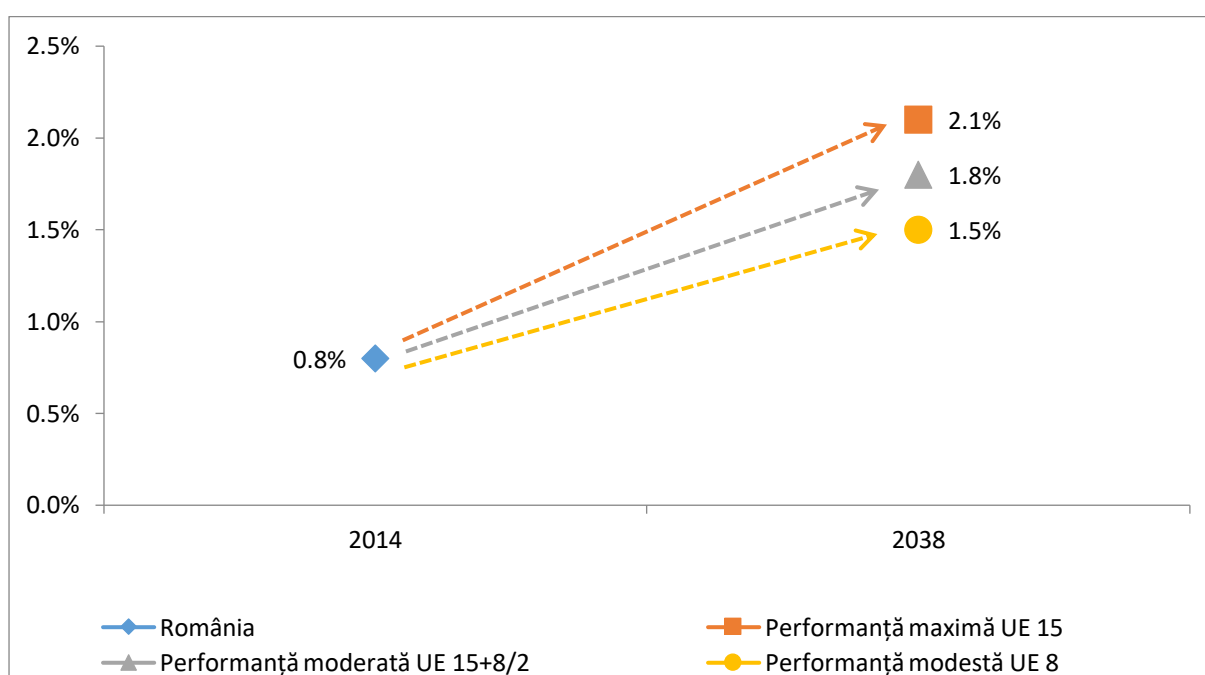
Sursa: Eurostat [gov_10a_exp], calcule proprii ale autorilor.

Grafic 17 Proiecții de performanță 2038: finanțarea educației și sănătății ca % din PIB

Sursa: Eurostat [gov_10a_exp], calcule proprii ale autorilor.

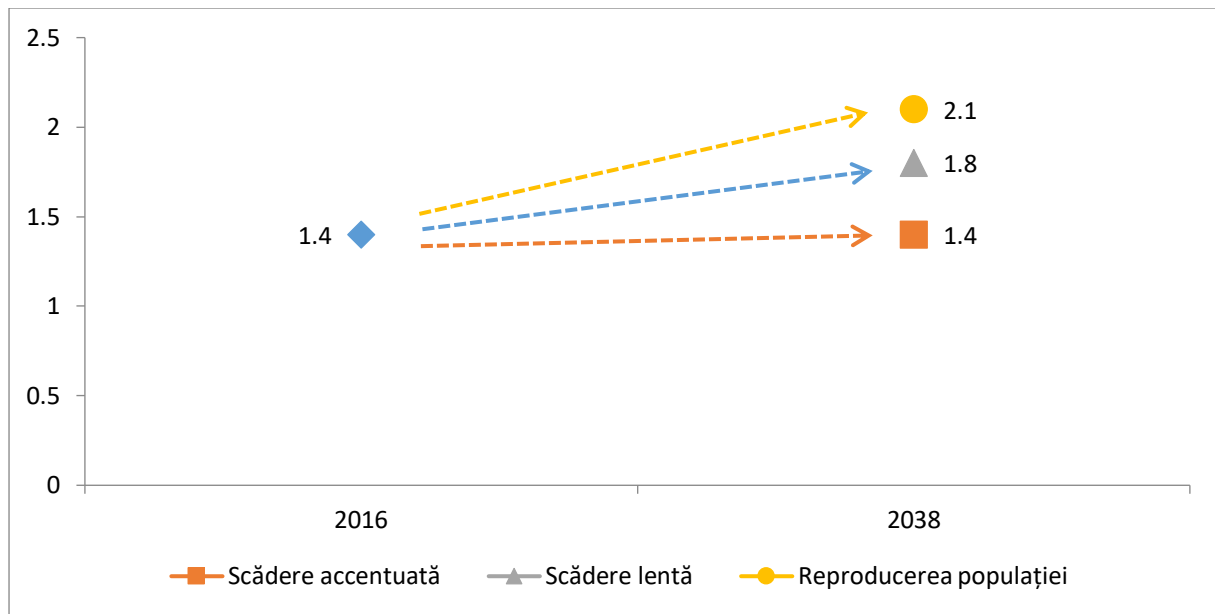
Grafic 18 Proiecții de performanță: suport public pentru familie și copii, ca % din PIB, 2014

Sursă: Eurostat, [gov_10a_exp]

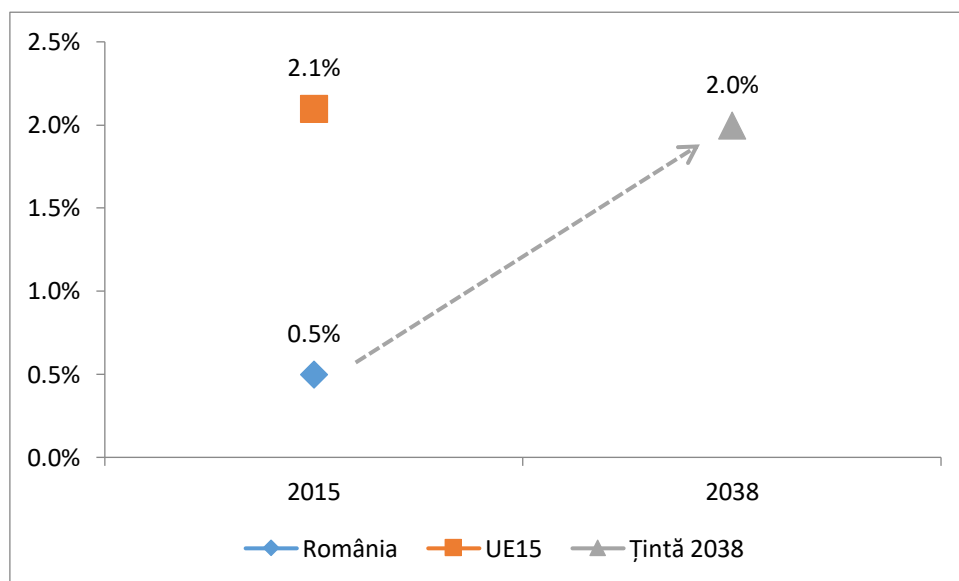
Perspectiva populației este îngrijorătoare. Ea este o problemă pentru întreaga Europă, dar, din cauza unor condițiilor istorice ale dezvoltării României, situația demografică a acesteia necesită promovarea unei politici accentuate.

Grafic 19 Proiectarea fertilității 2038

O atenție specială trebuie acordată relansării **științei**. Știința devine tot mai mult, în societatea modernă, o resursă vitală a dezvoltării sociale.

Grafic 20 Proiecții de performanță 2038: finanțarea cercetării și dezvoltării ca procent din PIB, 2015

Sursa: Eurostat [tsc00001]

În mod special cercetarea realității sociale a României este subdezvoltată sau, când este finanțată, ea este externalizată în misiunea unor instituții internaționale, adesea deformate de propria lor orientare ideologică. Cercetarea științifică academică trebuie promovată ca o prioritate absolută.

CONCLUZII: DIRECȚII PRIORITARE ALE POLITICII DE DEZVOLTARE SOCIALĂ: 2038

După 27 de ani, România se plasează pe ultimul loc, împreună cu Bulgaria, la distanță de standardele europene, dar și față de celelalte țări foste socialiste membre UE. O țară subdezvoltată, sărăcită, cu o economie dezindustrializată și cu o agricultură dezorganizată, o economie incapabil de a oferi locuri de muncă pentru întreaga populație, munci cu valoare scăzută, o comunitate demoralizată.

Spre deosebire de țări precum Republica Cehă, Ungaria, Polonia sau Bulgaria care au înregistrat creșteri economice în perioada tranziției, România a fost singura țară care în primii 11 ani ai tranziției (1990-2000) a cunoscut o cădere a economiei de 30%.

Încă de la începutul tranziției, România a optat pentru politici sociale minimale, iar finanțarea sistemului de protecție socială s-a situat la jumătatea valorii pe care o înregistrează țările europene dezvoltate și la o distanță substanțială față de celelalte țări în tranziție (UE 8).

Obiectivul legitim al României, membră a UE, în această situație este ca în următorii 20 de ani să atingă sau să se apropie semnificativ de standardele europene. Analiza noastră stabilește direcțiile și țintele României pentru următorii 20 ani la principalii indicatori de dezvoltare a stării sociale a României.

Alături de obiectivul lichidării subdezvoltării, trebuie să avem în vedere și resorbirea problemelor grave generate de o lungă istorie, dar și de trecutul recent, sărăcirea, migrația excesivă, inegalitatea socială, situația social-economică critică a populației de romi, dar și corectarea erorilor tranziției.

Strategiile de dezvoltare social-economică a României trebuie să țină seama de contextul Europei din care facem parte. Ne-am integrat într-o Europă care se dovedește a fi diferită de cea pe care naiv ne-am imaginat-o. Și Europa se confruntă cu crize, țările componente se află și ele în competiție. Este vital să ne definim mai realist și responsabil poziția noastră europeană.

Starea socială a României, sever ignorată, trebuie să constituie o prioritate. Ea prezintă un grad ridicat de subdezvoltare și dezorganizare. "Refacerea" stării sociale a țării trebuie pus ca obiectiv strategic prioritar. Este vital ca starea socială a țării și calitatea vieții să reprezinte obiective strategice prioritare care să orienteze proiectarea viitorului.

Ar fi o eroare ca următorii 20 de ani să reprezinte o continuare a patternului de până acum. E nevoie de o reorientare a gândirii noastre politice strategice. Propunem **10** direcții prioritare.

1. De la o reformă economică cu rezultate mai degrabă negative și sacrificarea stării sociale a populației, la o **strategie centrată pe ieșirea din multiplele crize ale societății românești și promovarea modelul unei societăți de calitate care să asigure prosperitatea.**

2. Compensarea creșterii economice moderate cu promovarea unei **societăți echilibrate social**, rațional organizată, cu un nivel ridicat al funcționării democrației, centrare pe nevoile populației; creșterea calității vieții, optimism, încredere în instituțiile publice, respect pentru om.

3. Înlocuirea viziunii dominată de un **mondialism economic gol** cu un program de dezvoltare a **economiei naționale**, orientat spre promovarea bunăstării colective: relansarea economiei românești cu obiectivul creării de **noi locuri de muncă de calitate; politica**

salariului mic înlocuită cu **politica salariului la nivel european**; reechilibrarea **raportului dintre muncă și profit**, care este actualmente grav în defavoarea muncii.

4. O nouă viziune a poziției și rolului statului: de la un **stat minimal**, la un **stat la dimensiunile europene, orientat activ spre promovarea dezvoltării social-economice**.

5. Politica socială centrată activ pe suportul pentru **copii și familii**. Un program național de **reabilitare a natalității**, și, complementar, combaterea abandonului copilului. **Obiectiv pe termen mediu și lung:** stabilizarea natalității cel puțin la nivelul reproducerii simple a populației.

6. Reforma sistemului public cu priorități: **debirocratizarea, simplificarea și eficientizare, cetățeanul pus ca valoarea centrală a sistemului public**.

7. Promovarea valorilor morale în viața socială, responsabilitatea și coeziunea socială.

8. Abordarea cu prioritate a **situațiilor sociale extreme**: sărăcirea populației, care a tins să se cronicizeze la nivelul a 40% din populație; lichidarea „pungilor de sărăcie”, cele mai multe aflate încă într-un proces de creștere; apariția unor noi surse de aruncare în sărăcie, ca de exemplu debranșarea de la sistemul de încălzire publică și de la electricitate, pierderea locuinței, crize generate de îndatorirea financiară fără speranțe.

9. Promovarea unui **stil de viață echilibrat**, adaptat la contextul unei societăți moderne, dar și la resursele economice existente.

10. Introducerea unui sistem național de **monitorizare și evaluare** a politicilor, programelor/ proiectelor sociale, a gradului de progres a României.

Lista Graficelor

Grafic 1 Evoluția PIB al României, la prețurile curente ale pieței, ca % din 1989 (prognozat pentru 2017)	8
Grafic 2 Satisfacția cu viața: metodologia ICCV 1990–2010; metodologia UE 2011–2015	10
Grafic 3 Numărul de salariați (milioane persoane): 1990-2015	11
Grafic 4 Veniturile totale <i>per capita</i> în perioada 1989-2014, 1989 = 100	13
Grafic 5 Dinamica salariului minim real și a salariului mediu real, în perioada octombrie 1989 - iulie 2015 (1989 = 100)	15
Grafic 6 Evoluția pensiei medii nete reale de asigurări sociale de stat în perioada octombrie 1989 - iunie 2016	16
Grafic 7 Alocația pentru copii, ca % din valoarea inițială din 1989	17
Grafic 8 Dinamica standardului de viață a unei familii tip de 4 persoane (2 salarii minime + 2 alocații copii) raportat la coșul minim decent (MD) și la coșul minim de subzistență (MS)	22
Grafic 9 Dinamica standardului de viață a unei familii tip de 4 persoane (2 salarii medii + 2 alocații copii) raportat la coșul minim decent (MD) și la coșul minim de subzistență (MS)	22
Grafic 10 Proiecții de performanță: cheltuielile guvernamentale (% din PIB), 2038	27
Grafic 11 Proiecții de performanță: satisfacția cu viața: % persoane cu un grad ridicat de satisfacție cu viața	28
Grafic 12 Proiecții de performanță: rata ocupării: populația 20-64 ani	29
Grafic 13 Venitul anual disponibil per capita Euro (PPS, brut), 2015	30
Grafic 14 Proiecții de performanță: salariul minim, exprimat în EURO, 2038 raportat la 2015	30
Grafic 15 Proiecții de performanță 2038: Salariul mediu brut, exprimat în EURO, 2014	31
Grafic 16 Proiecții de performanță: ponderea salariilor în totalul valorii nou create: 2014	31
Grafic 17 Proiecții de performanță 2038: cheltuielile pentru protecția socială (pensii, sănătate, șomaj, asistență socială), ca % din PIB	33
Grafic 18 Proiecții de performanță 2038: finanțarea educației și sănătății ca % din PIB	34
Grafic 19 Proiecții de performanță: suport public pentru familie și copii, ca % din PIB, 2014	34
Grafic 20 Proiectarea fertilității 2038	35
Grafic 21 Proiecții de performanță 2038: finanțarea cercetării și dezvoltării ca procent din PIB, 2015	35

Lista tabelelor

Tabel 1. Rezultatele economice ale României și ale altor țări europene în tranziție: PIB în 1989, 2000, 2016	8
Tabel 2. Ponderea cheltuielilor guvernamentale în PIB (2015).....	9
Tabel 3. Satisfacția cu viața: procentul persoanelor foarte satisfăcute + satisfăcute (2015)	10
Tabel 4. Rata ocupării: populația 20-64 ani, 2015.....	11
Tabel 5. Structura ocupării 2016 (20-64 ani)	11
Tabel 6. Venitul anual disponibil per capita, Euro (PPS, brut), 2015	13
Tabel 7. Constituirea veniturilor totale (100%), 2015	14
Tabel 8. Salariul minim și mediu (EURO).....	14
Tabel 9. Ponderea profitului în totalul valorii nou create: semestrul 4, 2014.....	15
Tabel 10. Dinamica PIB-ului și a salariului mediu: 2015 față de 1990	16
Tabel 11. Ponderea cheltuielilor pentru protecție socială din PIB în 2014 (Pensii, Șomaj, Asistență Socială)	16
Tabel 12. Ponderea din PIB a cheltuielilor pentru protecție socială alocate familiei și copiilor în 2014	17
Tabel 13. Ponderea cheltuielilor publice pentru educație și sănătate din PIB în 2014	17
Tabel 14. Gradul de încredere în instituții, 2015	18
Tabel 15. Direcția în care merge societatea.....	18
Tabel 16. Indicatori ai sărăciei, metodologii UE, 2015	21
Tabel 17. Sărăcia în muncă în UE și în România 2015.....	21
Tabel 18. Eficiența transferurilor sociale altele decât pensiile în reducerea sărăciei.....	23
Tabel 19. Indicele de inegalitate al veniturilor, Gini, 2015.....	23

Institutul de Cercetare a Calității Vieții (ICCV)

Institutul de Cercetare a Calității Vieții, parte a rețelei de institute de cercetare ale Academiei Române, a fost înființat în 1990, având ca orientare principală studiul politicilor sociale, ca răspuns la starea socială a României. Încă de la înființare, ICCV s-a numărat printre cei mai importanți actori din zona academică și de cercetare din România. Prin activitatea celor peste 35 de cercetători, ICCV a fost implicat, ca partener sau beneficiar, în numeroase proiecte de cercetare, atât pe plan național cât și internațional.

Principalele direcții/ domenii tematice de cercetare ale ICCV.

- **România ca societate globală:** tranziția României, diagnoza stării sociale a României.
- **Politicile sociale:** funcțiile sociale ale statului, politica pentru familie și copii, asigurările sociale, asistența socială, componenta socială a educației și sănătății, sistemul serviciilor de asistență socială.
- **Calitatea vieții:** sistemul de indicatori ai calității vieții, diagnoza și monitorizarea CV; satisfacția cu viața și fericirea, sistemul de valori.
- **Standardul de viață:** ocupare, venituri, consum; economia socială.
- **Stiluri de viață.**
- **Schimbarea socială proiectată:** metodologia monitorizării și evaluării programelor/proiectelor/ politicilor.
- **Grupuri în situație de risc:** copii, tineri, șomeri, migranți, vârstnici, persoane cu dizabilități.
- **Problemele sociale ale României:** sărăcia, pungi de sărăcie, migrația, starea social-economică a romilor, criza locuințelor, abandonul școlar.
- **Coșul minim decent (MD) de viață și Coșul minim de supraviețuire (MS) al ICCV:** program recalculat continuu din 1990.
- **Istoria sociologiei românești:** 1900-2015

Programele instituționale ale ICCV

- **Calitatea vieții. Revistă de politici sociale:** din 1990, 4 numere pe an.
- **Sociologie românească:** partener cu Asociația Română de Sociologie și Universitatea Oradea; 4 numere pe an.
- **Inovația socială:** revistă *on line*, din 2009.
- **România socială:** platformă *on line* de discuții, dezbateri, opinii, informații relevante despre evenimente și rezultate sintetice ale proiectelor de cercetarea problemelor societății românești (publicată din mai 2016) **134** contribuții mai 2016-februarie 2017; **34.480** vizitatori până în februarie 2017.
- **Biblioteca ICCV:** cea mai importantă bibliotecă pe publicistica în domeniile calității vieții și politicilor sociale.
- **Biblioteca virtuală de sociologie:** oferă în format electronic accesul *gratuit* la numeroase lucrări de sociologie, apărute după 1944; sunt incluse mai ales lucrări mai greu accesibile.
- Seria de baze de date **Diagnoza Calității Vieții** (1990-1999; 2003; 2006; 2010) – cercetare proprie ICCV (anchetă reprezentativă național pe baza unei metodologii proprii ICCV).
- **Bază completă de publicații sociologice 1900-2015:** cuprinde peste 25 000 lucrări. Baza publicațiilor de sociologie este pusă, în format electronic, la dispoziția celor interesați.
- **Rapoarte sociale ale ICCV:** sunt publicate analize ale *stării sociale a României* și a *problemelor sociale* cu care se confruntă societatea românească. Rapoartele sunt larg difuzate la instituțiile publice (parlament, guvern, președinte, partide politice), sindicate, universități, institute de cercetare.

Selecție de rapoarte sociale ale ICCV

ICCV nu produce doar cărți și studii pentru specialiști. Un obiectiv prioritar este contribuția la dezvoltarea societății românești. Un produs important al ICCV îl reprezintă *Rapoartele Sociale ale ICCV* difuzate larg la specialiști, la actori politici, mass media, instituții internaționale și naționale.

Analiza societății globale românești: tranziția României

- 1990 Incertitudinea. O perspectivă psiho-sociologică
- 1990 Schiță privind strategia înfăptuirii economiei de piață în România
- 1999 Evoluție, involuție și tranziție în agricultura României 2000 Starea societății românești după 10 ani de tranziție
- 2003 EU Cohesion Policy and Romanian's Regional Economic and Social Development
- 2002 București, capitală europeană de anvergură. Studiu prospectiv și de strategie
- 2004 O analiză critică a tranziției, Ce va fi „după”?
- 2005 Tineretul deceniului unu. Provocările anilor '90, 1995 2006 Satul românesc pe drumul către Europa
- 2006 Economia informală și transformarea socială în România
- 2010 Raportul social al ICCV. După 20 de ani: Opțiuni pentru România 2011 Raport social al ICCV 2011. România: răspunsuri la criză
- 2011 Alt fel de ocupare: cererea de economie socială în regiunile de dezvoltare București Ilfov și Sud Est
- 2011 Între oportunități și riscuri: oferta de economie socială în regiunile de dezvoltare București Ilfov și Sud Est
- 2012 România în austeritate. Criza globală a consumismului pe credit
- 2012 The impact of the economic crisis on labour migration from Romania
- 2012 Ce fel de tranziție vrem? Analiza critică a tranziției II
- 2012 Intervențiile economiei sociale în cadrul diferitelor activități economice – manual de intervenție
- 2012 De la idee la profit: cum să înființezi o întreprindere de economie socială în România?
- 2012 Profit pentru oameni – raport de deschidere în cadrul proiectului Modelul Economiei Sociale în România, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România
- 2013 Cooperativele în România. Actori ai dezvoltării socio-economice
- 2013 Economia socială în contextul dezvoltării locale
- 2013 Organizațiile colective ale proprietarilor de terenuri agricole și forestiere
- 2013 Modele de întreprinderi sociale pentru tineri peste 18 ani care părăsesc sistemul de protecție a copilului
- 2013 Modele de întreprinderi sociale pentru beneficiari de venit minim garantat

- 2013 Modele de întreprinderi sociale pentru persoane cu dizabilități
- 2013 Demand and supply of social economy – two development regions of Romania
- 2013 Statul bunăstării între supraviețuire, reformă și integrare europeană
- 2014 Puterea politică în România. De la comunism la noul capitalism
- 2014 Demand and Supply of Social Economy: Two Development Regions of Romania
- 2015 Absorbția fondurilor europene pentru comunele din România: rolul capacității administrative
- 2015 România la răscruce: opțiuni pentru viitor
- 2015 Asistența Socială în România după 25 de ani: răspuns la problemele tranziției

Calitatea vieții

- 1991 Raport anual Diagnoza calității vieții
- 1992 Raport anual Diagnoza calității vieții
- 1992 Politici orientate spre îmbunătățirea calității vieții
- 2002 Calitatea vieții în România
- 2005 Diagnoza calității vieții/ Quality of life in Romania
- 2006 First European Quality of Life Survey: Quality of Life in Bulgaria and Romania
- 2006 Viața socială în România urbană
- 2007 Calitatea vieții și dezvoltarea durabilă. Căi către coeziune socială
- 2008 Dimensiunea ecologică a consumului de bunuri și servicii
- 2010 Calitatea vieții în România
- 2012 Coșul de consum al populației din România
- 2013 Profiluri teritoriale ale calității vieții
- 2013 The Right to Happiness. The Relation Between Happiness and the Quality of Life
- 2015 Dicționar de Calitatea Vieții
- 2015 Raport privind calitatea vieții persoanelor private de libertate
- 2015 Eficiența energetică – Prioritate națională pentru reducerea sărăciei energetice, creșterea calității vieții și siguranța consumatorilor de energie
- 2015 Analiza situației României în domeniul calității vieții, în Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani.
- 2016 Calitatea vieții: România 2035, Direcții și priorități, în Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani.
- 2016 O strategie a relansării calității vieții în perspectiva 2037: Direcții. Priorități. Obiective. Ținte. Restricții. Oportunități, în Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani.
- 2016 Declinul demografic al României. Ce-i de făcut?

Politici sociale

- 1991 Calitatea serviciilor pentru populație

1992 Linia de politică de protecție socială pentru România anilor '90

1994 Reforma învățământului superior în România. Rom / Engl.

1994 România '89 - '93. Dinamica bunăstării și a protecției sociale, Rom / Eng 1995 Politici sociale. România în context european, Rom / Engl.

1999 Politici sociale în România: 1990-1998

1999 Politica resurselor umane. Sistemul titlurilor universitare

2000 Economia politicilor sociale,

2002 Analiza comparativă a finanțării politicilor sociale din România - țări în tranziție - țările UE

2002 Planul național anti-sărăcie și promovare a incluziunii sociale (adoptat prin Hotărâre de guvern)

2004 Aderarea României la Uniunea Europeană: Impactul asupra statului bunăstării românesc 2004 Politica socială. Studii 1990-2004

2004 Joint inclusion memorandum (JIM) aprobat de Guvern și Comisia europeană

2005 Ce fel de bunăstare își doresc românii? Despre legitimitatea politicilor sociale în România, 2006 Politici de ocupare în Europa Centrală și de Est

2010 Politici de incluziune socială în perioada de criză economică

2013 Strategia politicii sociale: România 2013-2020

2013 Raport de recomandări al economiei sociale. România 2013

2014 Minimul de trai instrument în politicile sociale

2015 Social Protection In The European Union: A Comparative Analysis

Sărăcie

1992 Dimensiunea sărăciei în România,

1992 Sărăcia în România. Distribuția teritorială

1993 The poverty size in Romania

1994 Dimensiuni ale sărăciei. România

1995 Sărăcia, povara grea a bătrâneții

1998 Familiile sărace cu mulți copii, segment al populației în plină suferință

1998 Strategia națională de prevenire și combatere a sărăciei. Recomandări și soluții alternative, rom. / engl.

1999 Sărăcia în România 1995 – 1998, Vol I Coordonate ale sărăciei. Dimensiuni și factori

1999 Sărăcia în România 1995 – 1998, Vol. II Politici de prevenire și reducere a sărăciei

Combatere Proiectul de Prevenire și a Sărăciei,

2001 Situația sărăciei în România. Politici propuse

2001 Country Report - ROMANIA – 1998 Racialization and feminization of poverty in Central and Southern Europe during Post-Communist Socio-Economic

2002 Planul Național Anti-Sărăcie și Promovarea Incluziunii Sociale (aprobat prin Hotărâre

de Guvern), rom. / engl.

2003 Sărăcia extremă, tranziția trăită la groapa de gunoi

2004 Sărac lipit, caut altă viață!

Probleme sociale

2001 Economia Informală în România Rom. / Engl

2002 Impactul socio-economic al fenomenelor naturale dezastruoase în România

2000 Diagnoza problemelor sociale comunitare. Studii de caz

2002 Problema cheltuielilor de întreținere obligatorii ale rezidenților la bloc.

2002 The Social Impact of Informal Economies in Eastern Europe

2003 New ways - New start - Manual of inspiration - Better Integration of Refugees and Immigrants

2004 Impactul social diferențiat al creșterii costurilor utilităților publice asupra consumului populației

2004 Șpaga la români. Ce cred și ce spun românii despre corupția mică

2005 European Integration from east to east: civil society and ethnic minorities in a changing world

2005 Romanian Farms and Farmers facing the EU regulations

2005 Accesul populației la serviciile publice

2007 Etnopsihologii minoritare în spațiul dobrogean

2007 Sistemul universitar românesc

2012 Șanse de acces la educație în societatea românească actuală

2012 Raport social: Evaluarea datelor cercetării socio-economice în domeniul ocupării persoanelor cu scleroză multiplă

2013 Inequality in Romania: dimensions and trends

2014 Healthcare Services in Romania After Two Decades of Reform

2015 Activizarea comunității din perspectiva procesului educațional. Actori, mecanisme, factori

2015 Professional integration of the young people. Romania within the European context

Copii/ Familie/ Femeie

1997 Pentru o societate centrată pe copil

2000 Situația femeii în România. Rom / Engl. 2000 Women in tranziition: 3 countries,

2003 Holt Romania: Documentation of Outcomes - Services to children and families

2004 Situația copiilor în România, Rom / Engl.

2005 Diagnoza sărăciei și a riscurilor în dezvoltarea copilului din România

2006 Community resources available to children and their influence on child outcomes

2012 Copil în România. O diagnoză Multidimensională

Condițiile social economice ale populației de romi

1993 Țigani: Între ignorare și îngrijorare

- 2000 Convicted to exclusion? Roma in Romania
- 2000 Practici pozitive în comunitățile de rromi Rom / Engl.
- 2000 Învățământul rural din România: condiții, probleme și strategii de dezvoltare
- 2000 Best Practices in Roma Communities
- 2001 Cercetări cu privire la minoritatea romă, Rom / Engl.
- 2002 Romii în România
- 2002 Avoiding the Dependency Trap, A Regional Human Development Report, The Roma in Central and Eastern Europe
- 2002 Copiii romi care muncesc și familiile acestora Rom / Engl.
- 2002 Indicatori privind comunitățile de romi din România, Rom / Engl.
- 2003 Desegregating Roma schools. A cost-benefit analysis
- 2004 Starea de sănătate a populației romă și accesul ei la serviciile de sănătate, Rom / Engl.
- 2005 Evaluarea proiectelor pentru comunitățile de romi din România
- 2005 Incluziune socială prin educație
- 2005 Accesul romilor la serviciile sociale. Realități și tendințe în anul 2005, Rom / Engl.
- 2006 Employment Policies for Roma/ Politici de ocupare pentru romi
- 2006 Evaluarea programelor pentru comunitățile de romi din România, Rom / Engl.
- 2006 Politici publice pentru romi. Evoluții și perspective, Rom / Engl.
- 2006 Barometrul incluziunii romilor 2007 Romii în Republica Moldova
- 2012 Impactul programelor naționale menite să stimuleze participarea și performanța școlară. Studiu asupra măsurilor prevăzute în Strategia Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorităților romilor pentru perioada 2012-2020
- 2012 Prezent și perspective în cultura romă în viziunea intelectualilor, liderilor și oamenilor de succes romi
- 2013 Modele de întreprinderi sociale pentru persoane de etnie romă
- 2014 Politici publice pentru romi, Raport de evaluare a programelor naționale finanțate de Uniunea Europeană pentru incluziunea romilor
- 2014 Raport social: Evaluarea capacității Agenției Naționale pentru Romi
- 2014 Politici de incluziune a romilor în statele membre ale Uniunii Europene. București: Institutul European din România
- Sistemul de valori
- 1992 Atitudini, valori și condiții de viață în mediul studentesc
- 2001 European Values Survey: The Sourcebook
- 2007 Valori ale românilor: 1993-2006. O perspectivă sociologică
- 2008 The Values of the Romanians 1993-2006

Schimbare socială proiectată: proiectare, monitorizare, evaluare

- 2007 Enciclopedia Dezvoltării sociale
- 2007 Proiectarea dezvoltării sociale: Ghid metodologic
- 2009 Teoria și metodologia inovației sociale

ISSN 2284 - 5070
ISSN-L 2284 - 5070

